

Міністерство освіти і науки України  
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника  
Факультет управління  
Кафедра логопедії та інноваційних технологій в інклюзії

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**  
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти  
на тему:  
**ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД РОДИН,  
ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Виконала: студентка II курсу,  
групи СОЛ (І)з-21м  
Спеціальності: 016 Спеціальна освіта  
Спеціалізація: 016.01 Логопедія  
Освітня програма «Інклюзія в освіті»  
**Потапчук Тетяна Володимирівна**

Керівник: завідувач кафедри логопедії  
та інноваційних технологій в інклюзії,  
доктор педагогічних наук, професор  
**Джус Оксана Володимирівна**

Рецензент: доктор філософії, доцент,  
завідувач логопедичного пункту  
Департаменту освіти та науки  
Івано-Франківської міської ради,  
**Кудярска Тетяна Романівна**

**Івано-Франківськ – 2025**

## АНОТАЦІЯ

Пояснювальна записка: 82 сторінки основного тексту, 81 джерело, 11 таблиць, 7 додатків.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** логопедичний супровід, компетентність, діти з порушенням мовлення, інклюзивна освіта, родина, дитина, корекційно-розвивальна робота, готовність до взаємодії, психолого-педагогічна підтримка.

Предмет дослідження – програма логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

Об'єкт дослідження – логопедичний супровід родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретико-методичне дослідження проблеми логопедичного супроводу родин, які виховують дітей з порушенням мовлення. Уточнено сутність поняття «логопедичний супровід родини» як цілісний, довготривалий, варіативний процес партнерської взаємодії логопеда й батьків, спрямований на підвищення їхньої педагогічної компетентності та створення оптимального мовленнєвого середовища для дитини. Обґрунтовано ефективність логопедичного супроводу, що залежить не лише від типу мовленнєвого порушення дитини, а й від індивідуальних особливостей сім'ї, стилю виховання, емоційного мікроклімату та рівня готовності батьків до співпраці. Розроблено та впроваджено комплексну програму логопедичного супроводу родин, що охоплює інформаційно-просвітницький, консультативно-діагностичний, корекційний і психолого-виховний напрями. Встановлено позитивну динаміку в сімейних взаєминах, підвищення рівня батьківської компетентності, зниження авторитарності у вихованні, зростання психологічного комфорту в родині, а також зменшення рівня тривожності та емоційної напруги у дітей з мовленнєвими порушеннями. Доведено ефективність програми логопедичного супроводу батьків, що виховують дітей з порушенням мовлення.

## ANNOTATION

Explanatory note: 82 pages of the main text, 81 sources, 11 tables, 7 appendices.

**KEYWORDS:** speech therapy support, competence, children with speech disorders, inclusive education, family, child, correctional and developmental work, readiness for interaction, psychological and pedagogical support.

The subject of the study is the program of speech therapy support for families raising children with speech disorders.

The object of the study is speech therapy support for families raising children with speech disorders.

The qualification work has carried out a comprehensive theoretical and methodological study of the problem of speech therapy support for families raising children with speech disorders. The essence of the concept of “speech therapy support for the family” is clarified as a holistic, long-term, variable process of partnership interaction between a speech therapist and parents, aimed at increasing their pedagogical competence and creating an optimal speech environment for the child. The effectiveness of speech therapy support is substantiated, which depends not only on the type of speech disorder, but also on the individual characteristics of the family, the style of upbringing, the emotional microclimate and the level of readiness of parents to cooperate. A comprehensive program of speech therapy support for families has been developed and implemented, covering informational and educational, consultative and diagnostic, correctional and psychological and educational areas. Positive dynamics in family relationships, an increase in the level of parental competence, a decrease in authoritarianism in upbringing, an increase in psychological comfort in families, as well as a decrease in the level of anxiety and emotional tension in children with speech disorders. The effectiveness of the speech therapy support program for parents raising children with speech disorders has been proven.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                    |          |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                                  | <b>5</b> |
| <b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОДИН, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ</b>         |          |
| 1.1. Характеристика логопедичного супроводу родин.....                                                             | 11       |
| 1.2. Сучасний стан теорії та практики виховання дітей із порушенням мовлення.....                                  | 19       |
| Висновки до першого розділу.....                                                                                   | 29       |
| <b>РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РОДИН ТА ЛОГОПЕДА У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ</b>                  |          |
| 2.1. Організація, структура та зміст констатувального етапу експерименту.....                                      | 32       |
| 2.2. Діагностика рівня готовності батьків до включення у логопедичний процес.....                                  | 40       |
| Висновки до другого розділу.....                                                                                   | 48       |
| <b>РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОДИН, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ</b> |          |
| 3.1. Програма забезпечення логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення .....           | 50       |
| 3.2. Результати експериментального дослідження .....                                                               | 65       |
| Висновки до третього розділу.....                                                                                  | 79       |
| ВИСНОВКИ.....                                                                                                      | 81       |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....                                                                                    | 84       |
| ДОДАТКИ.....                                                                                                       | 94       |

## ВСТУП

Однією з ключових передумов створення освітнього та розвивального середовища є компетентність батьків як суб'єктів виховного процесу. З огляду на глобальні трансформації у сфері освіти, посилення ролі сім'ї та зростання уваги до інклюзивної парадигми, питання підвищення педагогічної культури та відповідальності батьків набуває особливої значущості. Саме рівень їхньої поінформованості, здатності до усвідомленої взаємодії з фахівцями та готовність брати участь у корекційно-розвивальному процесі визначають якість становлення особистості дитини на ранніх етапах онтогенезу.

В контексті виховання та підтримки дітей з порушеннями мовлення (далі – ПМ) роль сім'ї набуває ще більшої ваги. Порушення мовленнєвого розвитку потребують не лише спеціалізованого логопедичного супроводу, а й цілісної системи взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Саме тому особливо актуальною є проблема формування сучасної інтегративної концепції сімейного виховання дітей з ПМ. Її зміст полягає у поєднанні педагогічних, психологічних та соціально-реабілітаційних підходів, що забезпечують можливість гармонійного розвитку дитини через залучення батьків як активних партнерів корекційного процесу.

Сучасні тенденції логопедичної практики переконливо доводять, що ефективність подолання мовленнєвих труднощів значною мірою залежить від системності та послідовності роботи, яка здійснюється не лише фахівцями, а й у межах сімейного середовища. Тому формування компетентних батьків, здатних адекватно реагувати на освітні та корекційні потреби своєї дитини, є стратегічним завданням сьогодення. Йдеться не лише про опанування технічними навичками підтримки мовленнєвого розвитку, а й про формування усвідомленої позиції, позитивної мотивації та відповідального ставлення до співпраці з педагогами, логопедами, психологами та іншими спеціалістами.

Отже, необхідність розроблення та впровадження інтегративної концепції сімейного виховання дітей з ПМ обумовлена як практичними потребами

освітньої сфери, так і загальною тенденцією переорієнтації на партнерську модель взаємодії сім'ї та професійного середовища. Така концепція має передбачати створення сприятливих умов для розвитку, навчання і соціалізації дитини, забезпечення цілісності педагогічного впливу та підвищення ефективності логопедичного супроводу шляхом активної, усвідомленої та компетентної участі батьків.

Аналіз наукових джерел та узагальнення практичного досвіду свідчать, що сім'ї, у яких виховуються діти з мовленнєвими порушеннями, стикаються з численними труднощами психолого-педагогічного, соціального й емоційного характеру. Потенціал родини як активного суб'єкта у процесі логопедичної реабілітації дитини в найважливіший період її особистісного розвитку залишається недостатньо реалізованим або використовується фрагментарно. Це зумовлено як обмеженістю організованих форм логопедичної допомоги, так і відсутністю системної роботи, спрямованої на підготовку батьків до участі в корекційному процесі.

Особливої уваги потребує питання соціально-психологічної адаптації не лише самої дитини з мовленнєвими порушеннями, а й усієї родини, яка перебуває в ситуації підвищеної емоційної напруги та педагогічної невизначеності. Важливим аспектом є також готовність батьків до подолання труднощів у вихованні та спілкуванні з дитиною, що має порушення мовлення, а також їхня здатність до конструктивної взаємодії з педагогами та логопедами.

Одним із перспективних підходів до розв'язання зазначених проблем є концепція логопедичного супроводу сім'ї, яка передбачає комплексну підтримку батьків у процесі виховання, навчання та соціальної адаптації дитини з ПМ. Такий супровід розглядається як цілісна система психолого-педагогічних заходів, спрямованих на підвищення рівня педагогічної культури батьків, формування у них компетентності щодо подолання мовленнєвих труднощів дитини та створення оптимальних умов для її повноцінного розвитку.

**Мета дослідження** – науково обґрунтувати та розробити програму логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз досліджуваної проблеми у науковій літературі.
2. Визначити особливості взаємодії родин та логопеда у роботі з дітьми з порушенням мовлення.
3. Обґрунтувати та експериментально перевірити програму логопедичного супроводу батьків, що виховують дітей з порушенням мовлення.
4. Узагальнити результати дослідження логопедичного супроводу родин, що виховують дітей із порушенням мовлення.

**Об'єкт дослідження** – логопедичний супровід родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

**Предмет дослідження** – програма логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

**Теоретико-методологічна основа дослідження.** За результатами теоретичного аналізу наукових джерел (А. Богуш, Л. Василенко, Л. Долинська, Т. Дуткевич, А. Зрожевська, С. Максименко, І. Марченко, О. Скрипченко, В. Тищенко, С. Хоменко, Л. Черніченко, М. Шеремет та ін.) встановлено, що ранній період розвитку дитини є визначальним для формування її особистісного та мовленнєвого становлення. Доведено, що розвиток мовлення безпосередньо залежить від якості мовленнєвого середовища, емоційного контакту та характеру спілкування дитини з дорослими.

Представники загальної та спеціальної педагогіки (В. Кисличенко, О. Кононко, С. Конопляста, О. Музичук, Ю. Рібцун, А. Синиця, А. Шевцов) акцентують увагу на необхідності тісної співпраці фахівців із сім'єю, підкреслюючи роль партнерських взаємин між логопедом, педагогом і батьками. У працях зазначених науковців визначено основні напрями, зміст і специфіку взаємодії фахівців з родиною в контексті підтримки мовленнєвого розвитку дитини.

**Методи дослідження.** У процесі дослідження застосовано комплекс взаємопов'язаних методів, зокрема:

*теоретичні методи:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація науково-теоретичних джерел, які дозволили визначити теоретико-методологічні засади дослідження, розкрити стан наукової розробленості проблеми у сучасній літературі, а також окреслити перспективні напрями її подальшого вивчення.

*емпіричні методи:* спостереження, анкетування, констатувальний та формувальний експеримент для визначення напрямів організації логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

*статистичні методи:* кількісна та якісна обробка експериментальних даних із використанням методів математичної статистики для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів дослідження.

**Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:**

*розроблено* та обґрунтовано програму логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення, що ґрунтується на принципах сімейно-центрованого підходу та інтеграції психолого-педагогічних, соціальних і логопедичних аспектів;

*визначено* структуру й зміст логопедичного супроводу сім'ї як цілісної системи взаємодії логопеда, дитини та батьків у контексті партнерської моделі співпраці;

*конкретизовано* поняття «логопедичний супровід» як комплексне утворення, що включає когнітивний, емоційно-мотиваційний та діяльнісний компоненти;

*запропоновано* програму логопедичного супроводу родин, яка поєднує інформаційно-просвітницький, консультативно-діагностичний, корекційний та психолого-виховний напрями;

*удосконалено* систему логопедичної допомоги шляхом залучення сім'ї до логокорекційного процесу, що забезпечило підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи та мовленнєвого розвитку дітей.



*подальшого розвитку* набули підходи до організації партнерської взаємодії фахівців і батьків у процесі логопедичної допомоги.

**Практичне значення** проведеного дослідження полягає у тому, що розроблена та апробована програма логопедичного супроводу може бути використана в різних сферах освітньої практики. Розроблена програма може бути впроваджена у роботу логопедів, психологів, соціальних педагогів, вихователів та інших фахівців, що працюють з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Матеріали дослідження можуть бути використані у практичній діяльності логопедів закладів освіти для оптимізації співпраці з батьками дітей, які мають порушення мовлення; у роботі центрів розвитку дитини, інклюзивно-ресурсних центрів, які надають підтримку родинам групи логопедичного ризику; при організації системи інформаційно-консультативної підтримки батьків, зокрема у вигляді тренінгових занять, просвітницьких семінарів і практикумів; у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців спеціальної освіти; як методичне забезпечення для розробки корекційно-розвивальних програм, спрямованих на формування ефективної взаємодії в системі «дитина – логопед – сім'я»; як науково-методична база для подальших досліджень проблеми сімейно-центрованого підходу у логопедії та побудови ефективних моделей міждисциплінарної взаємодії у системі підтримки дітей із порушеннями мовлення.

**Апробація результатів дослідження.** Основні теоретичні положення дослідження висвітлювались на конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів»* (Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю *«Дошкільна і спеціальна освіта в умовах сьогодення: тенденції, ідеї, можливості»* (Івано-Франківськ, 29 травня 2025 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Дошкільна освіта в Україні: актуальні проблеми, досвід та перспективи»* (м.Хмельницький, 25 вересня 2025 р.), V Всеукраїнській

науково-практичній конференції з міжнародною участю (м.Кам'янець-Подільський 7 листопада 2025 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Осінні читання освітян. Освіта під час війни: актуальні аспекти, ефективні форми та безпечний простір» (Пенітенціарна академія України. м.Чернігів, 30 жовтн. 2025 р.).

**Публікації.** Результати та основний зміст дослідження були представлені у 8 публікаціях 3 них статей у фахових наукових журналах категорії Б – 3, збірниках матеріалів і тез конференцій – 5.

**Структура та обсяг роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (81 найменування) та 7 додатків, містить 11 таблиць. Загальний обсяг роботи – 119 сторінок, із них 82 сторінки основного тексту.

## **РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОДИН, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

### **1.1. Характеристика логопедичного супроводу родин**

Сім'я та шлюб здавна стали базовими соціальними інститутами, створеними людством для забезпечення стабільного розвитку особистості та суспільства загалом. Соціальна роль сім'ї полягає у виконанні низки функцій, серед яких особливе значення мають репродуктивна, господарсько-побутова та виховна функції.

Сімейне виховання варто сприймати як процес впливу на формування дитини, здійснюваний безпосередньо батьками або іншими особами, які беруть на себе роль сімейного наставника. Сім'я є першоосновою соціального буття кожної людини, адже саме у цій маломасштабній соціальній групі розпочинається процес її інтеграції у суспільство.

Важливість сім'ї у соціалізації вказували багато дослідників, які підкреслювали, що первинна соціалізація встановлює зв'язок між внутрішнім «малим світом» дитини і широким зовнішнім світом дорослих. Сім'я відіграє незамінну роль у різних аспектах розвитку дитини: фізичному, емоційному та інтелектуальному [42].

Наприклад, дослідження американського науковця Баума продемонстрували помітну різницю в рівні розумового розвитку дітей із благополучних та малозабезпечених родин. Ця різниця становить до 20 балів і суттєво визначає не лише інтелектуальні здібності, але й рівень долучення людини до культурних цінностей упродовж усіх етапів соціалізації. У дошкільному, шкільному та підлітковому віці роль сімейного впливу все ще залишається провідною. Проте цей вплив поступово доповнюється та розширюється завдяки діяльності інших соціалізаційних інститутів [73].

Водночас саме в ранньому дитинстві відсутність виховного впливу з боку батьків неможливо повністю компенсувати іншими освітніми чи корекційними установами. Важливою складовою процесу соціалізації дитини є взаємодія сім'ї

та закладу дошкільної освіти. І хоча виховні функції цих двох інститутів відрізняються за змістом і засобами реалізації, їхня співпраця має базове значення для гармонійного розвитку дитини. Особливо це важливо для дітей з особливими освітніми потребами, включаючи порушення мовлення, які потребують корекції та спеціалізованої підтримки. Раніше заклади дошкільної освіти часто розглядалися виключно як допоміжні заклади для зняття навантаження із сімей у скрутних умовах життя [5].

Сьогодні ж суспільство усвідомило центральну роль дошкільної освіти у вихованні дитини. Система дошкільного виховання модернізується з акцентом на гуманізацію педагогічного процесу, де головною метою виступає всебічний і вільний розвиток особистості дитини. Звичайні дитячі садки забезпечують можливість отримати дітям базові знання, соціально-побутові навички, а також розвивати комунікативні здібності як у роботі з однолітками, так і з дорослими.

У корекційних групах дошкільних закладів діти з особливими освітніми потребами отримують додаткові можливості для виправлення мовленнєвих порушень та подолання інших труднощів у мовленнєвому розвитку. Проте навіть максимально ефективна робота визначає ефективність взаємодії сім'ї та закладів дошкільної освіти [7].

Попри наявність усталеної системи взаємодії логопеда з батьками дітей, які мають мовленнєві порушення, рівень залучення сімей до корекційно-виховного процесу залишається недостатнім. Готовність фахівців-логопедів до співпраці з батьками оцінюється як задовільна, проте обсяг знань і практичних умінь щодо змісту, форм і методів такої взаємодії потребує подальшого вдосконалення та розширення.

З огляду на двовекторний характер логокорекційного процесу, виникає потреба у впровадженні спеціальної системи навчання як для батьків, так і для логопедів, що сприятиме підвищенню їхньої готовності до ефективної співпраці.

Основною ідеєю супроводу є визнання необхідності розвитку самостійності дитини у вирішенні завдань, актуальних для її особистісного

зростання. Такий підхід зумовлює відмову від директивного стилю взаємодії, надаючи перевагу рекомендаційному характеру допомоги. Відповідальність за розв'язання проблем покладається на саму дитину, її батьків (або осіб, що їх замінюють), педагогів та близьке оточення. Чим більш компетентною стає дитина у подоланні власних труднощів, тим більшої самостійності вона набуває у прийнятті рішень. Таким чином, пріоритет у визначенні рішень вибудовується у такій послідовності: дитина й її батьки, педагоги, соціальне оточення. На різних етапах виникнення або розвитку труднощів фахівці системи супроводу можуть надавати додаткові рекомендації щодо «недієвих» компонентів процесу [10].

Метою психолого-педагогічного супроводу дитини в освітньому середовищі є забезпечення гармонійного розвитку особистості відповідно до вікових норм та психологічних закономірностей онтогенезу.

Сутність логопедичного супроводу полягає не лише у спільному просуванні з дитиною та її батьками у процесі корекції, а й у випереджальному спрямуванні — у визначенні послідовних орієнтирів мовленнєвого розвитку дитини, прогнозуванні подальших етапів становлення мовлення та інформуванні сім'ї про нормативні показники мовленнєвого розвитку на різних вікових етапах. У контексті нашого дослідження логопедичний супровід розглядається передусім як система допомоги родині [26].

У роботі ми опиралися на три основні підходи: загально-дефектологічний - щодо навчання та виховання дітей із психофізичними особливостями; сімейно-центрований - що підкреслює значущість родини у процесі розвитку дитини; а також взаємодію у тріаді «дитина - логопед - сім'я», яка є необхідною умовою підвищення ефективності логокорекційної роботи.

Методологічною основою розробленої програми логопедичного супроводу виступають: психологічна теорія вікової періодизації розвитку дитини [31]; концепція морфофункціональної готовності дітей із порушеннями розвитку до шкільного навчання (В. В. Тарасун); а також основні концепції сімейного виховання (Е. Erikson, Е. Fromm, С. Rogers, В. О. Сухомлинський та ін.).

Особливістю сімейно-центрованого підходу є розгляд сім'ї як природного виховного середовища, у межах якого цілеспрямовано застосовуються виховні методи. Вони можуть відрізнятися за своєю стереотипністю, своєрідністю, оригінальністю й творчим характером, що зумовлює унікальність виховного впливу. Тому формування логопедагогічної культури батьків розглядається як необхідна умова логопедизації сімейного середовища, що є складовою логопедичного супроводу сім'ї та чинником підвищення ефективності логопедичної допомоги [48].

У сучасній логопедичній науці понятійне поле, пов'язане з організацією корекційної роботи у сімейному середовищі, зазнає суттєвого розширення. Одним із ключових термінів, що ґрунтовно описує зміст взаємодії між фахівцем і родиною, є поняття *«логопедизація»*. Традиційно цей термін вживався для позначення процесів перенесення мовленнєвих умінь, сформованих у ході спеціальних занять, у широкий спектр діяльності дитини у закладі дошкільної освіти. У межах нашого дослідження зміст поняття було уточнено: логопедизація сімейного середовища визначається як цілеспрямоване включення батьками корекційних стратегій у щоденні взаємодії з дитиною, що сприяє закріпленню, удосконаленню та генералізації мовленнєвих навичок, сформованих логопедом.

З огляду на провідну роль родинного впливу у ранньому дитинстві ми виходимо з положення, що педагогічна активність батьків та їхня здатність створювати мовленнєво стимулююче середовище є не другорядним, а системоутворювальним фактором успішності корекції. Відтак, робота з родиною повинна мати не епізодичний, а довготривалий, послідовний і структурований характер, що передбачає взаємозв'язок інформаційної, консультативної, мотиваційної та практичної складових [54].

На початкових етапах взаємодії з родинами дітей раннього та дошкільного віку пріоритетною формою роботи визначається *логоінформування*. Його сутність полягає у системному поданні батькам науково обґрунтованих знань щодо закономірностей мовленнєвого онтогенезу, типових траєкторій розвитку

та можливих відхилень. Особливо актуальним є інформування щодо умов, які сприяють або, навпаки, перешкоджають становленню мовлення, оскільки у багатьох сім'ях спостерігається дефіцит об'єктивної інформації.

Логоінформування має важливу профілактичну місію, що формує у батьків орієнтацію на своєчасне реагування на перші ознаки мовленнєвих труднощів, підвищує їхню психологічну готовність до участі у корекційному процесі та сприяє становленню адекватної педагогічної позиції.

Другим важливим компонентом є *логопедичне консультування*, що трактуємо як професійну діяльність, спрямовану на підтримку батьків, педагогів і фахівців у подоланні мовленнєвих труднощів дитини. У логопедичній практиці консультування має міждисциплінарний характер, оскільки поєднує елементи педагогіки, психології, нейропсихології, дефектології та сімейної педагогіки.

У структурі логопедичного консультування виокремлюються два основні види діяльності:

1. Діагностично-аналітичний, який передбачає збір інформації про особливості мовлення дитини, аналіз умов її розвитку, визначення потреб родини.
2. Рекомендаційно-корекційний, що спрямований на розроблення індивідуальних стратегій домашньої підтримки, які відповідають реальним можливостям сім'ї та віковим, психологічним і мовленнєвим особливостям дитини.

Консультативна робота може проводитися як у формі разових зустрічей, так і у форматі тривалого супроводу. Результативність пов'язана зі ступенем індивідуалізації рекомендацій, їхньою практичною спрямованістю та узгодженістю з корекційними цілями логопеда.

В основу логопедичного супроводу родини покладено ряд фундаментальних принципів, які визначають його зміст, структуру та методичне забезпечення.

1. Принцип комплексності передбачає аналіз мовленнєвого порушення у взаємозв'язку з іншими функціональними сферами — емоційною, когнітивною, руховою, а також з умовами сімейного виховання. Логопед має забезпечити всебічне охоплення проблеми, оскільки мовленнєвий дефіцит часто супроводжується порушеннями темпу психічного розвитку, труднощами поведінкової регуляції або моторними дисфункціями. У нашому дослідженні комплексність розглядається також як інтеграція зусиль усіх залучених фахівців — логопеда, психолога, дефектолога, невропатолога.

## 2. Принцип природовідповідності.

Корекційна робота повинна співвідноситися з природними механізмами мовленнєвого онтогенезу та особистісними характеристиками дитини. Природовідповідність передбачає опору на вікові особливості, провідні види діяльності (гра, предметні дії, емоційне спілкування), чутливі періоди розвитку. Порушення цього принципу, як свідчать спостереження, нерідко призводить до формальності виконання завдань та зниження ефективності вправ.

## 3. Діяльнісний принцип.

Мовленнєві навички формуються у процесі реальної комунікативної взаємодії. Тому ключовим середовищем є не кабінет логопеда, а повсякденні життєві ситуації: гра, побутові дії, прогулянки, сімейні ритуали. Для дітей дошкільного віку найбільш продуктивним є емоційно насичений, природний за формою діалог, у якому дорослий виступає партнером по спільній діяльності. Саме таке середовище найбільш ефективно підтримує перенесення навичок.

4. Принцип системності виявляється у взаємопов'язаному розвитку когнітивних, мовних та мовленнєвих механізмів. Цей принцип має два аспекти: діяльнісний, орієнтований на смислову сторону комунікації, мотивацію мовленнєвої дії; операційно-функціональний, що охоплює формування артикуляційних, фонетичних, лексико-граматичних і просодичних механізмів мовлення.



У сімейному середовищі системність реалізується через чергування та поєднання різних форм взаємодії - мовленнєвих ігор, читання, спільних завдань, ситуацій вибору.

5. Принцип вибірконості передбачає ретельний аналіз того, які саме компоненти мовленнєвої системи є найбільш ураженими, а які — збереженими. Це дає змогу уникнути надмірного тиску на слабкі ланки та використати сильні сторони дитини як компенсаторний ресурс. У межах консультування принцип вибірконості спрямовує логопеда на добір оптимальних технологій, що максимально відповідають реальним потребам.

6. Принцип вибору оптимальної корекційної стратегії визначається природою мовленнєвого порушення, його патогенезом, перебігом і ступенем вираженості. Одні діти потребують довготривалої поетапної роботи, інші - короткотривалих підтримувальних заходів. Корекційна стратегія повинна бути гнучкою, адаптованою та співвідноситися не лише з можливостями дитини, а й із ресурсом сім'ї [53].

У розробленому нами підході логопедизація сімейного середовища постає як багатовекторний процес, що охоплює: створення мовленнєво стимулюючого простору вдома; організацію режимних моментів як навчальних ситуацій; формування у батьків компетентності в роботі зі звуковою культурою мовлення; підтримку емоційного контакту, який є умовою мовленнєвої активності; розвиток комунікативної ініціативи через спільну діяльність.

Поступове впровадження цих компонентів забезпечує формування стабільної мотивації до спілкування, підвищує частотність мовленнєвих звернень та сприяє генералізації сформованих умінь у різних контекстах життєдіяльності.

Окрім зазначених форм корекційної роботи, з метою підвищення логокомпетентності батьків було передбачено проведення заходів корекційної спрямованості для сімей, у яких виховуються діти з мовленнєвими порушеннями. Для активізації участі батьків у взаємодії з логопедом під час

логокорекційного процесу нами розроблено спеціальну методику навчання, що поєднувала традиційні та інноваційні технології логопедичної роботи [63].

Насамперед це цикл теоретико-практичних семінарів «Логошкола для батьків». Педагогічний і психологічний досвід свідчить, що формування нових мотивів до навчання є ефективним тоді, коли воно ґрунтується на реальній активній участі батьків, а не лише на їхньому усвідомленні необхідності навчання, запропонованому логопедом. Отримавши теоретичні знання, практичні навички та досвід самостійної роботи з дитиною, батьки усвідомлюють значення педагогічної діяльності, визнають компетентність фахівця й переходять на вищий рівень мотиваційної залученості у навчальний процес [67].

Спираючись на положення Н. Авер'янової [1] про те, що характер соціальної установки особистості змінюється залежно від уявлень колективу, у якому вона перебуває, ми припустили, що групові форми роботи, обговорення питань і спільна взаємодія можуть стимулювати в окремих батьків інтерес до індивідуальної співпраці з педагогом.

Наші заняття з батьками ґрунтувалися на онтогенетичному підході до психокорекції дитини. Основна ідея цього підходу полягає в гармонізації особистісної структури дитини, її сімейних і позасімейних взаємовідносин, а також у вирішенні актуальних психотравмуючих проблем шляхом взаємодоповнення двох різноспрямованих процесів: оживлення онтогенетично ранніх (у тому числі безмовленнєвих) форм спілкування, мислення та діяльності [6].

Таким чином, орієнтація психокорекції на зону найближчого розвитку дитини-дошкільника передбачала оволодіння іграми за правилами, іграми «на виліт», «у піддавки» тощо, а також ознайомлення з нормами соціальної поведінки під час навчально-групових занять.

Відомо, що психологічні проблеми спілкування безпосередньо корелюють із проблемами мовлення [12]. Зважаючи на те, що у сім'ях, де виховуються діти з порушеннями мовлення, часто спостерігаються труднощі у міжособистісній

взаємодії (брак повноцінного спілкування, відсутність партнерських відносин у грі, несформованість навіть практично-дієвого рівня комунікації дитини), нами було передбачено використання психологічних ігор [38].

Такі ігри були спрямовані на розвиток довіри між батьками й дітьми, формування спільних форм діяльності та підвищення емоційної взаємодії в сім'ї. Вони інтегрувалися у структуру теоретично-практичних семінарів для батьків, сприяючи активному залученню родин до процесу логопедичного супроводу.

Дидактико-методичні параметри методики визначалися часовими та просторовими характеристиками, зумовленими віком батьків і дітей. Такий підхід забезпечував можливість самореалізації та самовдосконалення батьків, заохочував їх до зацікавленого сприймання необхідних знань, набуття практичних умінь і перевірки отриманого досвіду у власній родині.

Необхідність проведення спеціального теоретично-практичного семінарського курсу для логопедів-практиків обґрунтовується результатами констатувального дослідження, які засвідчили недостатній рівень знань і практичних умінь логопедів у взаємодії з батьками.

## **1.2. Сучасний стан теорії та практики виховання дітей із порушенням мовлення**

На сучасному етапі розвитку дефектології наукові дослідження дедалі частіше звертають увагу на ранні періоди онтогенезу. Значний інтерес до цього проявляється у сферах психології, дефектології, медицини тощо. Закономірності фізичного та психічного розвитку у ранньому віці закладаються передумови аномального типу розвитку [4].

Розвиток мовлення має тісний зв'язок із формуванням інших психічних процесів, таких як сприймання (зорове і слухове), кінетичний і кінестетичний праксис, пам'ять, просторові уявлення, інтелект, а також емоційно-вольова сфера. Своєчасний розвиток мовлення визначає строки набуття навичок вищих

рівнів свідомості та здатності до довільної поведінки. Водночас мовленнєві порушення в дитячому віці відзначаються оберненістю, що пов'язано з високою пластичністю дитячого мозку [2].

Необхідність допомоги дітям і їхнім родинам обумовлена як гостротою демографічної ситуації, так і низкою соціальних змін, таких як зниження народжуваності, зростання кількості розлучень, прогрес у неонатології й успіхи реабілітаційних заходів для дітей із серйозними порушеннями. У цій категорії зростає частка дітей, народжених недоношеними або з малою вагою (500–1000 г), із ускладненнями пренатального, натального та постнатального періодів. У таких дітей часто спостерігаються порушення церебральної гемодинаміки, затримка морфофункціонального дозрівання аналізаторів зору та слуху, а також різні ступені відставання у перцептивно-когнітивному розвитку у ранньому віці [44].

Для створення ефективних корекційних методик і забезпечення підтримки сімей, які виховують дітей із порушеннями розвитку, проводяться дослідження впливу таких обставин на внутрішньосімейні стосунки та життєвий цикл родини. Дослідники Karlin G., Plante E. та інші виокремили етапи кризового стану сім'ї після народження дитини з порушеннями. А. Ross детально описав механізми психологічного захисту батьків у такій ситуації. Як зазначають зарубіжні дослідники [75; 76; 77], розвиток дитини в умовах сім'ї супроводжується багатьма проблемами, які мають тенденцію до ускладнення та накопичення.

При цьому батьки нерідко виявляються неготовими до вирішення таких завдань. У цих роботах містяться рекомендації педагогам і батькам щодо вдосконалення корекційно-виховної роботи з дітьми.

Згідно з теорією мовленнєвого спілкування, комунікативно-мовленнєві дії дітей залежать від конкретної ситуації спілкування, що сприяє виникненню ситуативної мотивації. Це означає наявність потреби у виконанні певної мовленнєвої дії та формування внутрішньої комунікативної мотивації, основою якої є бажання розвивати мовленнєве спілкування [3].

Потреба у спілкуванні не є вродженою характеристикою. На основі досліджень процесів формування первинної комунікативної потреби у дітей ця потреба виникає і функціонує завдяки безпосередній взаємодії дитини з дорослими людьми. При цьому важливого значення набуває соціальна поведінка дорослого, коли він спілкується з дитиною як із рівноправним партнером і водночас стимулює її до розвитку комунікативних навичок [8].

Потреба у спілкуванні змінюється залежно від характеру спільної діяльності з дорослими і визначається участю дорослого, необхідною для вирішення характерних для кожного віку задач.

Наприклад, у немовлят це безпосередньо-емоційне спілкування, а у дошкільнят – ігрова діяльність. Ці форми діяльності реалізуються через систему взаємодії «дитина – суспільний дорослий» [8].

У період від народження до семи років формуються чотири основні види спілкування дитини з дорослим: ситуативно-особистісний, ситуативно-діловий, позаситуативно-пізнавальний та позаситуативно-особистісний [14]. Мовленнєві вади негативно позначаються на поведінці та діяльності дитини. Через це дитині може бути складно пізнавати зовнішній світ, формулювати думки, будувати стосунки з оточенням і загалом розвивати свою особистість. Причинами мовленнєвих розладів у дітей часто є резидуально-органічне ураження мозку або поточні нервово-психічні порушення.

Також до цього можуть призводити недостатня зрілість кори головного мозку та уповільнений розвиток центральної нервової системи. Значну роль відіграють і генетичні чинники: мовленнєві порушення можуть виникати навіть під впливом незначних несприятливих умов.

Особливо вражає той факт, що функціональні форми мовленнєвих порушень нерідко пов'язані з невідповідними умовами виховання та середовища. Наприклад, помітний вплив має наслідування неправильного мовлення дорослих або психічна депривація під час періоду інтенсивного розвитку мовлення, що може призводити до його недорозвинення [16]. Розвиток мови та мовлення є невід'ємним компонентом психічного онтогенезу.

Саме структура мови безпосередньо пов'язана зі структурою психічних процесів і поведінки.

За думкою Дж. Брунера, структура мови досить точно відповідає психічним процесам, які вона покликана кодувати. Психічний онтогенез характеризується наявністю «сензитивних періодів». У ці періоди функції, дозрілі до певного рівня за мінімально достатніх умов середовища, оптимально консолідуються, утворюючи підсистеми нової психологічної структури. Якщо ж один із компонентів цієї структури належним чином не сформується, то система завершується без нього, і після завершення сензитивного періоду гармонізація структур не відбувається [29].

Якщо будь-який з вікових етапів розвитку дитини проходить не достатньо повноцінно, це може призвести до порушення подальшого перебігу її психічного становлення [30]. Зокрема, перші роки життя є критично важливими для формування мовлення. Значна частина причин, які спричиняють затримки або дефекти мовленнєвого розвитку у дітей старшого віку, закладаються саме в умовах їхнього раннього дитинства. Результати наукових досліджень вказують на необхідність створення відповідних умов для всебічного, своєчасного й гармонійного мовленнєвого розвитку дитини.

Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики затримок і забезпечити її належний розвиток на майбутнє. Окрім цього, нормальний фізичний, нервово-психічний і мовленнєвий розвиток можливий лише за умови адекватної взаємодії дорослих з дитиною та сприятливого впливу оточуючого середовища [16].

У перший рік життя виняткова роль у формуванні гармонійної особистості дитини належить матері. Її турбота про немовля включає створення умов для задоволення його біологічних, емоційних і соціальних потреб. Саме природжені поведінкові реакції немовляти гармонійно доповнюються відповідними інстинктивними реакціями матері, які є одночасно як універсальними, так і специфічно обумовленими культурним та національним середовищем.

І. Дмитрієва звертає увагу на важливість поліпшення родинного клімату та підвищення авторитету дитини у сім'ї, наголошуючи на взаємозв'язку між стосунками батьків і вихованням дитини з аномаліями розвитку. Вона робить акцент на тому, що поєднання захисного педагогічного режиму в умовах навчального закладу з теплими й конструктивними сімейними взаємовідносинами може суттєво покращити результати виховання [23]. Зіставлення та аналіз досліджень у галузі педагогіки показують: процес взаємодії учасників освітнього та виховного процесів має свої особливості, які залежать від об'єкта вивчення.

Зокрема, вивчаючи питання об'єднання зусиль дошкільних освітніх установ та сімей, зазначає про появу нових перспективних форм співпраці. Вони спрямовані на залучення батьків до активної участі у педагогічному процесі освітніх установ. Однак результати цього дослідження також демонструють існування певних перешкод у взаємодії батьків та загальноосвітніх дошкільних закладів [24].

Зокрема, відзначаються недостатня координація очікувань щодо допомоги, розбіжності в оцінці ролі сім'ї та освітнього закладу серед батьків і педагогів [25].

На сьогоднішній день обґрунтування необхідності наукового дослідження шляхів спеціалізованої підготовки батьків стає особливо актуальним завданням. Одним із пріоритетних напрямів роботи в цій сфері ми вбачаємо активну та обов'язково превентивну співпрацю логопеда із сім'єю. Беззаперечно, така колаборація дає можливість досягти якісно нового рівня мовленнєвого розвитку дітей, забезпечуючи не тільки значно більш ефективну корекцію вже існуючих мовленнєвих порушень, але й попередження вторинних і третинних проблем.

Зважаючи на це, актуалізується необхідність чіткого означення та розмежування ряду термінів, зокрема таких понять, як «корекція розвитку мовлення дитини», «логопедична допомога сім'ї», «педагогічна і логопедична підтримка». Ряд дослідників, акцентують увагу на некоректному використанні поняття «корекція» стосовно раннього дитячого віку. Це пояснюється тим, що

система вторинних порушень, на які здебільшого спрямована корекційна робота, у наймолодшому віці ще не встигає сформуватися [35].

Концепція супроводу ж трактується різними підходами: як допомога людині в процесі прийняття рішень, як формування орієнтирів у просторі можливостей, де відповідальність за прийняті дії залишається за самим суб'єктом. У термінологічному словнику зазначено, що «супровід» означає рухатися разом із кимось, виконуючи роль супутника чи наставника.

Відтак *супровід* дитини по її життєвому шляху передбачає нерозривний взаємозв'язок із нею, що виражається як у моральній підтримці, так і в фаховій педагогічній взаємодії. На основі провідних концептуальних підходів до трактування педагогічного супроводу загалом [45], виникає гостра потреба у створенні конкретизованих та структурованих стратегій супроводу сімей, які виховують дітей із порушеннями розвитку.

Такий *супровід* передбачає активне залучення спеціаліста-корекційного педагога, котрий починає роботу з дитиною ще з раннього віку. Беручи до уваги незамінну роль мовлення в житті малечі та різні труднощі, з якими стикаються батьки у його розвитку, ми наполягаємо на окремому виділенні логопедичного напрямку роботи із сім'ями, які виховують дітей із мовленнєвими порушеннями. Це повинно знайти відображення в належному формулюванні відповідного терміна [35].

Термін «*логопедична допомога*» передбачає обмежене у часі втручання, спрямоване на вирішення конкретної існуючої проблеми. Проте якщо розглядати логопедичну допомогу як процес довготривалий і незалежний від уже наявних труднощів, то закономірно виникає поняття «логопедичний супровід». Саме цей супровід включає не тільки вирішення мовленнєвих проблем, а й спільний із батьками розвиток дитини у всіх аспектах комунікативної діяльності [44].

Корисний приклад співпраці логопедів з батьками можна знайти в зарубіжній педагогічній практиці, яка базується на партнерському підході. У таких програмах значна увага приділяється підготовці батьків до



безпосередньої участі в тривалому процесі корекції мовлення їхньої дитини [79].

Програма Wilstaar (Ward, 1992) акцентує увагу на впливі навколишнього середовища на розвиток мовлення дитини, вбачаючи у цьому середовищі можливу причину майбутніх мовленнєвих порушень. Вона пропонує системні зміни в оточенні для вирішення проблеми. Це можуть бути, зокрема, зменшення рівня фонового шуму або стимуляція слухових навичок дитини. Логопеди відіграють ключову роль у цьому процесі: вони не лише визначають проблему, але й консультують батьків або медичних працівників, які у співпраці з сім'єю допомагають втілювати рекомендації в життя.

Канадська програма The Hanen Early Language Parent Programme (Girolametto, 1986) базується на ідеї соціальної взаємодії та колективного навчання. Вона передбачає створення груп батьків, які разом працюють над розвитком мовлення своїх дітей, водночас підтримуючи одне одного. Такий підхід дозволяє батькам переосмислити власну роль у процесі розвитку дитини, напрацювати нові навички, а також отримати необхідну підтримку у спільному середовищі.

Parent-Child Interaction Therapy (Kelman, Schneider, 1994) рекомендує батькам регулярно проводити спеціальний час із дитиною – щонайменше раз на тиждень – повністю зосереджуючись на спільній діяльності, яку обере сама дитина. У подальшому батьки відвідують спеціальні консультації логопеда, де аналізують свої враження і започатковують корекційний процес.

Навчальна програма Parent-Based Interaction Programme (Gibbard, 1998) орієнтована на роботу з групами батьків, чії діти мають затримки мовленнєвого розвитку. Під час регулярних зустрічей учасники діляться спостереженнями за своїми дітьми та отримують рекомендації щодо розвитку окремих мовленнєвих навичок. Батьків заохочують обмінюватися досвідом і практичними досягненнями, що створює сприятливе середовище для колективного навчання.

У програмі Parentwise (Cooper et al., 1994) ключовий акцент зроблено на практичному підході до навчання: батьки не просто слухають теоретичну інформацію, а активно виконують завдання, що допомагає їм закріпити відповідні навички роботи з дітьми на практиці. Державна програма Sure Start (Sheridan, 1999), яка реалізується в США за підтримки уряду, спрямована на покращення умов для розвитку дітей із соціально незабезпечених районів. Вона передбачає співпрацю фахівців із батьками безпосередньо в межах місцевих громад для створення сприятливого середовища раннього розвитку.

Загалом, у зарубіжній педагогічній практиці питання логопедичної підтримки сімей, що виховують дітей із порушеннями мовлення, займає важливе місце.

Взаємодія з батьками під час логопедичної роботи спрямована на гармонійний розвиток дитини через зміцнення та вдосконалення сімейного середовища. На ранніх етапах формування комунікативно-пізнавальної активності процес навчання значною мірою залежить від соціального оточення і стимулюється зовнішніми факторами. Ці фактори доповнюють природні реакції дитини символічними ознаками, що є одним із первинних результатів її когнітивного досвіду [65].

При цьому основою для успішного навчання залишається потреба дитини в комунікації. Проте така потреба не є вродженою – вона формується ще в ранньому дитинстві через емоційний контакт із зовнішнім середовищем і близькими людьми.

Навчання дитини неможливе без наявності відповідної потреби та внутрішньої мотивації до пізнання. Зокрема, потреба в емоційній взаємодії та освоєнні навколишнього світу не є природженою якістю – вона формується і розвивається на ранньому етапі дитячого життя. Генетичні програми поведінки забезпечують лише базову готовність організму реагувати на зовнішні подразники, адаптуючи свої реакції до їхньої інтенсивності, що визначається біологічною важливістю цих стимулів [42].

Основну роль у становленні цієї потреби відіграє оточення дитини, зокрема сімейне середовище. Життя в родині, наявність близького дорослого, а також постійне спілкування з ним створюють ключові умови для розвитку особистості. Залежно від якості сімейного середовища, його емоційної насиченості й гармонії, можна або стимулювати природний розвиток дитини, або ж погіршити його, формуючи можливі перешкоди у становленні її особистості.

Медичні дослідження свідчать про тривожну тенденцію зростання рівня невротизації серед населення, що безпосередньо впливає на здоров'я дітей: близько 8-10% малюків перебувають під наглядом невропатологів через прикордонні психічні захворювання.

За оцінкою такі показники свідчать про неспроможність сімейного мікроклімату та психологічного стану дорослих забезпечувати дітям належний емоційний комфорт. Відсутність цього базового благополуччя неодмінно впливає на психічний розвиток дитини [25].

Як наслідок, кількість емоційно неблагополучних сімей невинно зростає, що водночас призводить до збільшення поширеності мовленнєвих порушень у дітей, спричинених психоемоційною депривацією.

Згідно з даними, лише 34% батьків визнають провідну роль сім'ї у вихованні дитини, хоча всі без винятку не завжди розуміють наслідки недостатчості якісного спілкування з дітьми [24]. Цей дефіцит комунікації може призводити до серйозних психологічних і соціальних проблем у подальшому житті дитини.

Особливо небезпечним фактором для розвитку особистості є виховання в неблагополучній сім'ї. Проте фахівець наголошує, що оцінку благополуччя чи неблагополуччя слід здійснювати не щодо самої сім'ї, а в контексті системи відносин між сім'єю та дитиною, оскільки саме ці відносини визначають рівень дитячого розвитку [23].

Аналогічної позиції дотримується А. Іншаков [29], який вказує про комфорт у межах внутрішньосімейного простору. Більшість експертів сходяться на думці, що неблагополучна сім'я в першу чергу характеризується

проблемами виховання. Найпоширеніші з них включають конфліктні стосунки між батьками, грубе або недостатньо прихильне ставлення до дітей, брак часу для занять із дитиною, очевидні педагогічні помилки та низький рівень загальнокультурного розвитку батьків [23].

Т. Сак [58] детально класифікує неблагополучні сім'ї, розділяючи їх на дві основні категорії: дисгармонійні та деструктивні; ґрунтовно описує всі типи неблагополучних сімей і поділяє їх на дві категорії: дисгармонійні та деструктивні.

У деструктивних сім'ях панує атмосфера напруження, пригніченості й тривоги, домінують постійні конфлікти між членами родини, прояви фізичної агресії, жорстоке ставлення до дітей. Тут кожен живе своїм окремим життям, не переймаючись турботами інших. Серед таких сімей Т. Сак виокремлює кілька підтипів: конфліктні (хронічні сварки, грубість, безперервне з'ясування стосунків), аморальні (вживання наркотиків, алкоголю, насильство над дітьми) та асоціальні (кримінальні дії, перебування одного з членів сім'ї в місцях позбавлення волі).

Проживання дитини в подібному середовищі тривалий час здатне викликати серйозні відхилення у психічному розвитку. Однією з найпоширеніших причин емоційної, сенсорної та соціальної депривації дітей є сімейний алкоголізм або залежність одного з батьків. Згідно з дослідженнями авторів, несприятливе виховне середовище в таких сім'ях призводить до уповільнення розвитку комунікативних навичок і пізнавальної активності дітей [43].

Сучасні соціально-економічні умови також привнесли нові труднощі у виховання. Ринкові відносини змінюють життєві обставини сімей, що впливає на реалізацію їх виховних функцій. Багато батьків змушені витратити значно більше часу на забезпечення достатнього рівня життя, залишаючи дітей наодинці з телевізором або під опікою літніх родичів, які часом не мають сил чи можливостей належним чином займатися вихованням онуків чи правнуків [36].

У таких сім'ях за останні роки дедалі частіше спостерігається педагогічна занедбаність. До дисгармонійних належать також матеріально забезпечені сім'ї, часто зовні благополучні, де батьки (або один із них) працюють у нерегламентованому робочому графіку – комерційна діяльність, зайнятість в іншому місті, високі керівні посади тощо. Незважаючи на матеріальну стабільність і міцні подружні стосунки, ця категорія сімей нерідко стикається із серйозними труднощами у вихованні дітей.

Педагогічна занедбаність може мати різноманітні причини, які залежать від специфічних обставин у житті дитини, але у всіх випадках основним визначальним фактором стає соціальна ситуація розвитку, що глибоко впливає на процес формування її психіки. Як зазначає Колупаєва А., дана ситуація є комплексом взаємодії між дитиною та оточуючою її соціальною реальністю, яка найбільш яскраво проявляється через умови сімейного життя [33].

Відносини у сім'ї, спосіб спілкування між її членами та загальна атмосфера додають значного впливу на формування емоційного, вольового та когнітивного аспектів особистості дитини. У педагогічній практиці можна виділити кілька найбільш розповсюджених типів неправильного сімейного виховання, які суттєво впливають на процес розвитку.

Зокрема, одним із таких типів є гіперопіка, що проявляється через зайвий рівень турботи і надмірну прихильність до дитини з боку батьків. У подібних умовах дитина стає об'єктом величезного захоплення, що нерідко призводить до формування таких рис характеру, як егоцентризм, надмірна залежність від зовнішньої допомоги, відсутність самостійності і негативне ставлення до трудової діяльності.

Виховання за моделлю «кумира сім'ї» стимулює стійке прагнення дитини до опіки та уваги, створюючи перешкоди для її соціальної адаптації. На противагу цьому існує інший тип помилкового виховання – гіпоопіка. У таких випадках дитина залишається фактично без піклування і контролю з боку родини. Найгіршим проявом такого підходу є емоційне відчуження або

відкрита ворожість до дитини, що викликає у неї почуття ізоляції та незахищеності [31].

Часто це поєднується з надмірною вимогливістю, коли батьки для пояснення грубого стилю виховання використовують аргументи на кшталт «загартування характеру для виживання у складних сучасних умовах». Деякі батьки навіть визнають незапланованість народження дитини, що ще більше погіршує її емоційне становище. Внаслідок такого підходу часто спостерігається зниження рівня інтелектуальних інтересів і загального психологічного розвитку.

Діти з подібних сімей демонструють емоційну незрілість, нестабільність настрою, імпульсивність і підвищену схильність до навіювання. Ці риси нерідко йдуть у парі з низькою навчальною мотивацією та недостатнім рівнем базових знань, які важливі для ефективного засвоєння шкільної програми. Такі проблеми чітко свідчать про потребу впровадження сучасних інноваційних підходів до вирішення питання педагогічної занедбаності.

Одним із ключових напрямів є посилення логопедичної допомоги дітям через активне залучення сімей до процесу формування, підтримки та корекції їхнього мовлення. Взаємодія між педагогами та батьками, а також створення сприятливого середовища для розвитку дитини здатні масштабно змінити ситуацію на краще, забезпечуючи її гармонійний розвиток на всіх рівнях [31].

### **Висновки до першого розділу**

У розділі зазначено, що на сьогодні найбільш розповсюдженим підходом до виховання є сімейно-суспільна форма, а основним методом надання логопедичної допомоги дітям із порушеннями мовлення виступає створення груп компенсуючого типу в загальноосвітніх дошкільних установах або спеціалізованих навчальних закладах цього напрямку. Це актуалізує питання пошуку нових форм взаємодії логопеда та сім'ї дитини. Українська система логопедичної допомоги, на відміну від західної, не зосереджена на залученні батьків у процес корекції мовлення.

Протягом останніх десятиріч аналіз взаємодії між сім'єю і логопедом переважно здійснювався з організаційної точки зору, що призводило до вузького розуміння проблеми та обмеження підходів до її вирішення.

Аналіз спеціальної літератури виявив недостатню увагу до можливостей батьків у процесі корекції мовлення. Зазначено відсутність чітких правил залучення в логопедичну діяльність, відсутність системного інформування та ефективних заходів щодо профілактики мовленнєвих розладів. Таким чином, організація логопедичної допомоги дітям із порушенням мовлення вказує на значний потенціал для посилення впливу сім'ї на розвиток мовленнєвих навичок дитини.

З'ясовано, що сім'я постає як суб'єкт із невикористаними ресурсами - мовленнєвими, когнітивними, психологічними та соціальними. Беручи до уваги широкий спектр труднощів, із якими стикаються сім'ї дітей із порушеннями мовлення, а також зростаючу увагу сучасної логопедії до профілактичної роботи, справедливим та актуальним є введення спеціального поняття «логопедичний супровід сім'ї, де виховується дитина з мовленнєвими порушеннями».

## РОЗДІЛ II. ОСОЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РОДИН ТА ЛОГОПЕДА ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

### 2.1. Організація, структура та зміст констатувального експерименту

Організація констатувального етапу дослідження передбачала поетапну перевірку вихідного рівня сформованості взаємодії логопеда з батьками дітей із порушенням мовлення та визначення чинників, що впливають на ефективність спільної діяльності у процесі логопедичної допомоги.

Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти №16 «Сонечко» м.Івано-Франківськ. До участі було залучено 20 сімей, у яких виховуються діти із порушенням мовлення, 20 дітей дошкільного віку та 6 педагогів.

Основними завданнями організаційного етапу визначили: добір учасників дослідження відповідно до критеріїв (вік дитини, наявність мовленнєвих вад, рівень родинної включеності); розроблення методичного інструментарію (анкети, опитувальники, карти спостереження, тестові завдання); визначення показників та критеріїв оцінювання взаємодії логопеда й батьків; формування вибірки педагогів-логопедів для аналізу професійної готовності до співпраці з родинами.

Структура констатувального експерименту охоплювала два основних етапи - ознайомлювальний та основний, кожен із яких мав свої цілі, завдання, зміст і методи дослідження (табл. 2.1).

У межах констатувального етапу дослідження виявлено такі критерії взаємодії логопеда та батьків: *мотиваційно-ціннісний* (ставлення батьків до участі у корекційній роботі); *когнітивний* (поінформованість щодо причин і механізмів мовленнєвих порушень); *діяльнісний* (активність участі у логопедичних заходах, співпраця з педагогом).



Таблиця 2.1

## Структура та зміст констатувального експерименту

| Етап дослідження        | Мета                                                                                                           | Зміст роботи                                                                                                       | Методи                                                                  |
|-------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| <b>Ознайомлювальний</b> | Визначити рівень обізнаності батьків щодо норм мовленнєвого розвитку дітей і можливостей логопедичної допомоги | Проведення анкетування 15 сімей, вивчення досвіду взаємодії батьків з логопедами                                   | Анкетування, бесіди, аналіз документації                                |
| <b>Основний</b>         | Визначити рівень готовності батьків і логопедів до взаємодії, оцінити стан співпраці в логопедичному процесі   | Спостереження за діяльністю логопедів, аналіз взаємодії сімей з фахівцями, оцінка ефективності існуючих технологій | Тестування, інтерв'ю, аналіз педагогічних ситуацій, порівняльний аналіз |

Аналіз результатів констатувального етапу дозволив визначити типові труднощі у взаємодії між фахівцями та сім'ями, зокрема недостатню обізнаність батьків щодо ролі сімейного середовища у корекції мовлення, фрагментарну участь у логопедичних заходах та переважно пасивну позицію у процесі взаємодії.

Метою констатувального етапу дослідження було визначення сукупності методів і показників, що забезпечують можливість оцінити рівень залученості батьків до процесу корекції мовленнєвих порушень дітей у межах логопедичної допомоги, а також з'ясування впливу різних чинників на активність взаємодії

логопеда та сім'ї дитини з мовленнєвими вадами як передумови підвищення ефективності корекційного процесу.

Нами було визначено завдання експерименту: розробити програму дослідження; з'ясувати ступінь готовності логопедів до ефективної взаємодії з батьками дітей із порушеннями мовлення; встановити активність участі сімей, у яких виховуються діти з мовленнєвими вадами, у спільній роботі з логопедом під час корекційно-виховного процесу; - оцінити вплив наявних педагогічних технологій на рівень включеності батьків у процес мовленнєвої корекції.

Під час ознайомлювального етапу проводили анкетування сімей, щодо норм мовленнєвого розвитку дитини та можливостей отримання логопедичної допомоги.

Основний етап передбачав реалізацію двох напрямів роботи: вивчення рівня готовності батьків у процесі надання логопедичної допомоги; аналіз стану співпраці родин дітей із порушеннями мовлення з логопедами у корекційно-виховному процесі.

Для виявлення рівня готовності батьків до включення у логопедичну корекційну роботу було розроблено діагностичний блок, спрямований на вивчення соціального становища сім'ї дитини з порушеннями мовлення, особливостей процесу виховання та навчання таких дітей, а також позицій батьків щодо використання логопедичної допомоги для подолання мовленнєвих відхилень.

Діагностичний комплекс охоплював анкетування, опитування, бесіди з батьками, а також бесіди з педагогами з метою зіставлення поглядів дорослих на рівень розвитку та потреб дитини.

Для дослідження була створена анкета з 35 запитань, розроблена на основі діагностичних підходів, яка містила три змістові блоки, кожен з яких мав власну діагностичну спрямованість.

*Перший блок* спрямований на визначення соціально-побутових характеристик сім'ї. За допомогою анкет, бесід та аналізу документації вивчалися такі параметри: вік і освіта батьків; рівень матеріальної

забезпеченості; соціальне положення та житлові умови; наявність чи відсутність шкідливих звичок (зокрема вживання алкоголю).

*Другий блок* оцінював педагогічну компетентність батьків та рівень їх обізнаності з індивідуальними особливостями дитини. Питання стосувалися: знань батьків щодо педагогічних технологій, уміння вирішувати виховні ситуації; уміння добирати розвивальні ігри, пісні, потішки, застосовувати елементи фольклору; типових форм спілкування з дитиною, стилю взаємодії у сім'ї.

*Третій блок* мав на меті з'ясування батьківських установок щодо отримання допомоги дитині, джерел інформації про мовленнєвий розвиток, а також визначення ступеня зацікавленості у співпраці з логопедом. Окрему увагу приділено співставленню оцінок батьків щодо мовленнєвого розвитку дитини з висновками педагогів. Додатково виявлялася потреба сімей у консультаціях фахівців медичного та педагогічного профілю.

Бесіди з батьками проводилися у формі вільного інтерв'ю, результати якого фіксувалися у протоколах. Особливу увагу приділяли індивідуальним розмовам із матір'ю та найближчими родичами дитини. Така форма роботи дозволяла уточнити відповіді, отримані під час анкетування, та сформулювати цілісну індивідуальну характеристику родини, її ставлення до проблеми мовленнєвого розвитку дитини.

Отримані дані стали основою для визначення рівнів готовності батьків до участі у логопедичному процесі та подальшого розроблення рекомендацій щодо удосконалення взаємодії між логопедом і сім'єю.

Таблиця 2.2

**Зміст і спрямованість блоків анкетування батьків дітей з  
порушеннями мовлення**

| <b>Блок<br/>діагностики</b>                     | <b>Мета</b>                                                                                         | <b>Основний зміст<br/>(питання,<br/>параметри)</b>                                                                                                                 | <b>Очікувані<br/>результати</b>                                                                    |
|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>I. Соціально-<br/>побутовий<br/>блок</b>     | Визначення соціального статусу сім'ї дитини з мовленнєвими порушеннями                              | Вік і освіта батьків; рівень матеріальної забезпеченості; житлові умови; соціальне положення; наявність або відсутність шкідливих звичок                           | Отримання узагальнених характеристик соціального середовища розвитку дитини                        |
| <b>II. Педагогічно-<br/>освітній блок</b>       | Дослідження педагогічної компетентності та поінформованості батьків про особливості розвитку дитини | Знання педагогічних технологій; уміння організовувати ігрову діяльність; використання фольклорних засобів виховання; стиль спілкування з дитиною                   | Визначення рівня педагогічної освіченості батьків та їх залученості до виховного процесу           |
| <b>III. Мотиваційно-<br/>ціннісний<br/>блок</b> | Виявлення установок батьків щодо логопедичної допомоги та ступеня готовності до співпраці           | Потреба у консультаціях фахівців; джерела отримання інформації про розвиток мовлення; ставлення до логопедичної допомоги; співставлення оцінок батьків і педагогів | Визначення рівня готовності батьків до взаємодії з логопедом у процесі освітньо-корекційної роботи |

Для визначення стилю виховання у сім'ях, де виховується дитина з порушенням мовлення, було застосовано методику PARI, адаптовану відповідно до завдань дослідження. У процесі опитування використовувалися запитання, що дозволяли виявити місце дитини в сім'ї та особливості дитячо-батьківських взаємин.

Опитувальник «Вимірювання батьківських установок і реакцій» (PARI) спрямований на вивчення загальних особливостей батьківського виховання. Авторами виділено три основні типи дитячо-батьківських стосунків: гіперопіка, демократичність у відносинах та диктат у вихованні (Додаток А).

Оптимальний емоційний контакт характеризується заохоченням вербальної активності дитини, партнерськими відносинами, розвитком ініціативи та формуванням рівноправної взаємодії між дитиною і батьками. Надмірна емоційна дистанція проявляється у дратівливості, надмірній суворості, схильності до уникнення контактів із дитиною. Надмірна концентрація на дитині виражається у надмірній турботі, формуванні залежності, придушенні волі, прагненні контролювати всі аспекти життя дитини, а також у намаганні прискорити її розвиток.

Кожна з характеристик оцінювалася за допомогою п'яти тверджень, що врівноважувалися за змістом і діагностичною точністю. Повна версія методики включала 115 тверджень, до яких респондент висловлював ступінь згоди або незгоди.

Активність взаємодії логопеда з батьками оцінювалася за допомогою «Карти участі батьків у корекційно-виховному процесі», де в таблиці фіксувалися форми й частота залучення батьків до спільної діяльності. Показники цієї карти дозволяли визначити рівень активності батьків у корекційно-виховній роботі.

Другий напрям дослідження передбачав аналіз готовності логопедів до взаємодії з батьками. Спираючись на наукові положення С. П. Миронової, Л. О. Смирнової, М. К. Шеремет, за основу було взято трикомпонентну модель професійної компетентності вчителя-логопеда [48; 69].

Професійна компетентність логопеда розглядається як система, що включає три взаємопов'язані компоненти:

*мотиваційно-ціннісний* (вмотивованість до педагогічної діяльності, орієнтація на співпрацю з батьками),

*когнітивний* (система теоретичних знань про особливості розвитку дітей з порушеннями мовлення),

*операційно-діяльнісний* (володіння технологіями логопедичної допомоги, уміння організовувати взаємодію з батьками).

Відповідно до мети дослідження було визначено три складові готовності логопедів до залучення батьків у корекційний процес: соціально-особистісна, теоретична та практична компетентність, що відображали рівень знань, навичок і мотивації фахівців.

Діагностичний блок складався з анкет, карт виявлення стимулюючих і перешкоджаючих чинників діяльності, а також тестових завдань, розроблених із урахуванням особливостей професійної діяльності логопеда. При укладанні діагностичного інструментарію було використано напрацювання Шевченко О. [68] щодо організації взаємодії батьків і педагогів допоміжних шкіл, а також методику визначення мотиваційних чинників педагогічної діяльності.

Анкета складалася з декількох тематичних блоків, кожен із яких містив запитання, спрямовані на комплексне вивчення рівня готовності логопедів до взаємодії з батьками дітей із порушеннями мовлення. Її структура передбачала виявлення не лише професійних знань, а й ціннісних орієнтацій, особистісних установок та рівня усвідомлення важливості співпраці з родиною.

Перший блок охоплював питання, що дозволяли оцінити професійні навички логопедів, зокрема їх здатність до планування, організації та реалізації індивідуальної та групової роботи з дітьми та батьками.

Другий блок був присвячений особливостям організації взаємодії логопеда з батьками - формам і методам спілкування, використаним засобам підтримки, частоті контактів, а також рівню взаєморозуміння між фахівцем і родиною.

Третій блок включав питання, спрямовані на визначення можливостей самоосвіти та саморозвитку логопедів, а також аналіз мотивів підвищення їхньої професійної компетентності у сфері партнерської взаємодії з батьками.

**Таблиця 2.3**

**Анкета готовності батьків до включення у корекційний процес**

| <b>Блок анкети</b>                      | <b>Зміст запитань</b>                                                                                     | <b>Кількість запитань</b> | <b>Мета діагностики</b>                                     |
|-----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------|-------------------------------------------------------------|
| I. Професійні навички логопеда          | Визначення рівня сформованості практичних умінь, пов'язаних з організацією корекційно-виховної діяльності | 10                        | Виявити рівень професійної готовності до взаємодії          |
| II. Організація роботи з батьками       | Аналіз форм, методів і частоти взаємодії з родинами дітей із мовленнєвими порушеннями                     | 8                         | З'ясувати особливості практичного досвіду співпраці         |
| III. Самоосвіта та професійне зростання | Дослідження мотивації до саморозвитку, участі у тренінгах, семінарах, онлайн-курсах                       | 7                         | Визначити орієнтацію логопедів на підвищення компетентності |

## 2.2. Діагностика готовності батьків до включення у корекційний процес

Усі батьки дітей з порушеннями мовлення отримали відповідні рекомендації щодо подальшого навчання й виховання дітей. За результатами психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК) діти були направлені до логопедичних груп загальноосвітніх дошкільних закладів з діагнозом «загальне недорозвинення мовлення».

Для вивчення соціального статусу сімей, у яких виховуються діти з мовленнєвими порушеннями, було розроблено анкету, що містила 35 запитань. Отримані результати дозволили порівняти соціально-демографічні характеристики сімей дітей з порушенням мовлення та сімей дітей без мовленнєвих патологій.

За результатами анкетування встановлено вікові показники батьків обох груп. Середній вік матерів дітей логопедичних груп становив 30 років, а батьків - 33 роки. У контрольній групі середній вік матерів становив 29 років, а батьків – 34 роки. Як відомо з вікової психології, саме цей період є найбільш продуктивним для виховання дітей, адже характеризується зрілістю фізичних і психологічних ресурсів.

**Таблиця 2.4**

**Вікові показники батьків дітей логопедичних та масових груп**

| Категорія | Логопедичні групи (роки) | Масові групи (роки) |
|-----------|--------------------------|---------------------|
| Матері    | 30,8                     | 29,0                |
| Батьки    | 33,4                     | 33,8                |

За рівнем освіти встановлено, що 37,1% батьків дітей-логопатів мають вищу освіту, 25% - технічну, 26% - професійно-технічну, 10,2% - повну середню, а 0,6% мають лише базову середню освіту.



Таблиця 2.5

## Розподіл батьків дітей логопедичних груп за рівнем освіти

| Рівень освіти          | Кількість осіб | Відсоток (%) |
|------------------------|----------------|--------------|
| Вища освіта            | 12             | 37,1         |
| Середня технічна       | 8              | 25,1         |
| Професійно-технічна    | 9              | 26,0         |
| Повна середня освіта   | 3              | 10,2         |
| Базова середня (9 кл.) | 2              | 0,6          |

Основний соціальний статус матерів дітей з порушенням мовлення - службовці (53,7%), тоді як серед матерів дітей масових груп цей показник становить 36%. Серед батьків дітей логопедичних груп службовців - 26,9%, у контрольній - 18%.

Таблиця 2.6

## Соціальний статус батьків дітей логопедичних і масових груп

| Категорія батьків | Соціальна група     | Логопедичні групи (%) | Масові групи (%) |
|-------------------|---------------------|-----------------------|------------------|
| Матері            | Службовці           | 53,7                  | 36               |
|                   | Робітниці           | 17,8                  | 32               |
|                   | Домогосподарки      | 25,9                  | 24               |
|                   | Безробітні          | 0,0                   | 2,0              |
|                   | Приватні підприємці | 1,9                   | 6,0              |
| Батьки            | Службовці           | 26,9                  | 18               |
|                   | Робітники           | 59,2                  | 44               |
|                   | Безробітні          | 2,2                   | 6                |
|                   | Приватні підприємці | 10,9                  | 32               |

Більшість батьків дітей логопедичних груп працюють на підприємствах міста (матері - 71,4%, батьки - 86,2%), що свідчить про їх соціальну стабільність і адаптованість.

Визначення рівня педагогічної культури батьків було оцінити рівень педагогічної культури батьків, виявити домінуючі фактори, що впливають на ефективність корекційної логопедичної роботи, а також визначити готовність батьків до участі у корекційному процесі.

За результатами анкетування на ознайомлювальному етапі було встановлено практичну відсутність у майбутніх матерів та батьків дітей раннього віку знань щодо логопедичної допомоги, зокрема цілей, завдань, вікових параметрів та місць надання допомоги. Мовлення є основним інструментом оцінки особистості у процесі спілкування, тому недорозвинення мовлення порушує комунікацію та свідчить про дисбаланс у розвитку дитини, що потенційно обмежує її особистісні можливості.

Виходячи з того, що батьки є ключовими учасниками процесу розвитку дитини та можуть своєчасно звертатися по допомогу до фахівців, дослідження було організоване таким чином, щоб анкета, тести та результати бесід дозволили визначити ступінь сформованості компонентів педагогічної освіченості батьків дітей з порушенням мовлення та оцінити їх готовність до співпраці з логопедом.

У роботі з батьками були застосовані анкетування, результати яких свідчать, що у більшості випадків порушення мовлення були виявлені логопедами – 73,6%, тоді як лише 5,6% батьків самостійно зверталися за допомогою. Батьки, незалежно від наявності мовленнєвої патології у дитини, вважають, що стежили за її мовленнєвим розвитком, причому 26,7% дітей з ПМ та 76% дітей без ПМ – з перших місяців життя.

Однак під час бесід більшість батьків не змогли точно пригадати, коли дитина почала гулити, лопотати, які інтонації були в її плачі, коли вимовила перші слова та фрази. Навіть за наявності очевидних проблем у мовленні, часто

можна було почути висловлювання на кшталт: «Він у нас просто почав пізно говорити, як і я, та ще встигне всьому навчитися».

За результатами дослідження, 28,8% батьків дітей з порушенням мовлення та 76% батьків дітей загальноосвітньої групи вважають, що у їхніх дітей не було проблем із мовленнєвим розвитком. Вік, з якого батьки почали стежити за мовленнєвим розвитком дитини, коливався від перших місяців життя.

Існуюча система роботи з батьками у логопедичних групах передбачає надання інформації щодо шкідливих факторів, що впливають на розвиток мовлення, та можливих наслідків мовленнєвих порушень. Однак лише 56,7% батьків дітей-логопатів правильно відповіли на питання щодо негативного впливу цих факторів. Для порівняння, у батьків загальноосвітньої групи така інформація не є обов'язковою, але 76% знали про основні несприятливі фактори.

Анкетування також дозволило оцінити рівень обізнаності батьків про можливі наслідки мовленнєвих порушень. Ствердні відповіді дали 61,5% батьків дітей-логопатів та 56% батьків дітей загальноосвітніх груп. Водночас 38,5% та 44% відповідно не мали уявлення про потенційні наслідки порушень. Хоча батьки дітей з ПМ мають дещо більші знання про ризики порушень мовлення, результати загалом є незадовільними для обох груп.

Батьківські збори є важливим засобом підвищення педагогічної культури сімей. Під час зборів батьки знайомляться з досягненнями дітей у різних видах діяльності, із програмними вимогами масових груп і з критеріями школи щодо розвитку дітей до вступу у I клас. Також батьки отримують детальні відомості про організацію логопедичної допомоги та рекомендації щодо щоденних занять вдома, включно з роботою за індивідуальними зошитами дитини. Логопед та вихователі часто організовують відкриті заняття для демонстрації методики роботи з дітьми.

Результати відвідуваності батьківських зборів свідчать про активну участь більшості сімей у виховному процесі. Так, батьки дітей з порушенням мовлення відвідують збори регулярно – 94,5%, тоді як у батьків загальноосвітньої групи

цей показник складає 82%. Водночас «рідко» відвідують збори 5,5% і 12% відповідно, а взагалі не відвідують збори лише 6% батьків загальної групи. Це свідчить про те, що більшість батьків намагаються активно брати участь у загальногрупових заходах і підтримувати корекційний процес своїх дітей.

Анкетування батьків дозволило з'ясувати, наскільки активно вони залучені до корекційного процесу дітей. На запитання «Чи проводили з Вами заняття з розвитку мовлення дитини в сім'ї?» отримані такі результати:

Логопедична група: 36,3% батьків пам'ятають заняття, проведені логопедом; 11% зазначили, що заняття проводив вихователь; 52,7% заперечують проведення відкритих занять.

Загальна група: 68% відвідували заняття, проведені вихователем; 32% батьків заперечують проведення таких занять.

Більшість батьків визнають, що вони можуть впливати на темп мовленнєвого розвитку дитини: 89% у логопедичній групі; 72% у загальній групі.

Проте, відповідаючи на питання «Як саме?», більшість батьків вказують лише на «заняття» або «читання книжок», при цьому відзначають труднощі зацікавлення дитини, яка віддає перевагу комп'ютерним іграм.

Щодо обізнаності батьків про індивідуальні особливості дитини: 89% у логопедичній групі та 94% у загальній групі відмічають, що отримали необхідну інформацію; 7,7% та 6%) вважають інформацію недостатньою; 3,3% батьків дітей-логопатів не мають інформації.

На питання про ефективність індивідуальних консультацій логопеда: 97,8% батьків підтвердили наявність порад; 2,2% заперечили.

Щодо результативності цих порад: 92,2% батьків логопедичних груп вважають, що поради допомогли; 7,8% залишилися незадоволеними.

Для порівняння, у загальній групі: 68% батьків підтвердили ефективність порад; 42% вважають їх неефективними.

Логопедична група: 35,6% батьків не помічають труднощів у розвитку; 29,4% хвилюються через мовленнєві труднощі; 4,44% стурбовані

інтелектуальним розвитком; 30,56% визнають актуальними психологічні проблеми.

Загальна група: 44% батьків не відзначають труднощів; 50% занепокоєні мовленнєвими проблемами; 6% стурбовані психологічними питаннями.

Одержані результати демонструють, що батьки дітей без мовленнєвих порушень демонструють більшу зацікавленість у розвитку мовленнєвого компоненту готовності до школи та мають більш чітке уявлення про його складові.

Найбільш пріоритетними формами підтримки для батьків дітей з мовленнєвими порушеннями виявились регулярні консультації логопеда – 60,33% тоді як для батьків дітей загальноосвітніх груп перевага надана батьківському клубу – 45,9%.

Інші форми підтримки обиралися наступним чином: навчання та виховання дітей у спеціальних освітніх закладах: 21,74% серед батьків дітей-логопатів; використання інтернет-ресурсів: 7,61% батьків логопедичних груп та 9,84% батьків загальних груп; відсутність потреби у будь-якій формі допомоги: 5,43% та 19,67% відповідно.

Батькам дітей корекційних груп було запропоновано оцінити своє розуміння процесу логопедичної допомоги. Регулярні зустрічі з логопедом (щотижня) та домашні завдання спрямовані на координацію зусиль у корекційному процесі, визначення актуальних труднощів та вибір оптимальних способів їх подолання.

На запитання «За чиєї ініціативи і як часто Ви зустрічаєтесь з логопедом?» відповіді розподілилися таким чином: активна участь (зустрічі щотижня) – 29,4% ; пасивна участь (дуже рідко) – 11,1% ; зустрічі на батьківських зборах – 26,1% ; зустрічі щомісячно – 33,4%.

Щодо домашніх завдань, відповіді батьків свідчать про різноманітні потреби: завдання влаштовують – 68,1% ; хотіли б більш складні – 9,9% ; хотіли б менш складні – 4,4% ; більш цікаві – 12,1% ; більш доступні – 5,5% .

Такі відповіді вказують на потребу індивідуального підходу та уваги до специфіки кожної сім'ї. Вибір регулярних консультацій більшістю батьків (61,7%) також підкреслює недостатність індивідуального спілкування з логопедом та необхідність зовнішньої стимуляції корекційної роботи сім'ї.

Таким чином, дослідження показало необхідність врахування впливу емоційної атмосфери на різні аспекти психічної діяльності дитини та її взаємодію з батьками як чинник ефективності корекційної роботи.

Готовність батьків до співпраці з логопедом оцінювалася за кількома параметрами: адекватність оцінки стану мовлення дитини батьками та іншими членами сім'ї, прояв ініціативи у взаємодії з логопедом, визнання провідної ролі логопеда та продуктивне використання його методичних і психолого-педагогічних рекомендацій, педагогічні вміння, а також застосування ігор, віршів, потішок та інших прийомів для розвитку мовлення дитини.

Стан готовності визначався за рівнем сформованості педагогічної культури батьків, яка включає педагогічну освіченість (теоретичні та практичні знання) та мотиваційні потреби. Виявлено два рівні готовності: достатній та недостатній.

Рівень теоретичних знань оцінювався за знанням норм, знанням наслідків мовленнєвих порушень, здатністю адекватно оцінювати мовленнєвий розвиток дитини та уявленням про необхідні мовленнєві уміння для успішного навчання в школі.

Технологічна складова оцінювалася за способом, у який дитина набуває нових знань, використанням батьками ігор, казок, віршів та потішок, умінням вирішувати педагогічні ситуації та стилем виховання в сім'ї.

Мотиваційна складова включала наявність ініціативи у стосунках з логопедом, потребу в його допомозі, бажання подолати труднощі у розвитку дитини та відповідальне ставлення до виконання домашніх завдань.

Достатній рівень визначався наявністю правильних або ствердних відповідей, недостатній – у разі їх відсутності або неправильних відповідей.

Кількісне значення кожної складової педагогічної культури визначалося середнім показником.

Результати дослідження показали, що середній рівень теоретичних знань батьків становить 48,3%, практичних умінь – 33,8%, мотиваційних потреб – 37,3%. Найнижчий рівень виявлено у педагогічних уміннях, що свідчить про недостатнє володіння батьками методами педагогічного впливу на дітей. Незважаючи на те, що більшість батьків знають фактори, що негативно впливають на мовленнєвий розвиток та наслідки порушень, їхнє розуміння норм раннього фізичного і мовленнєвого розвитку є обмеженим, що знижує ефективність корекційної роботи. Уявлення батьків про необхідні мовленнєві навички для успішного шкільного навчання залишаються традиційними, і сучасні нейрофізіологічні підходи ще не набули поширення.

Аналіз рівня педагогічних умінь показав, що саме цей компонент педагогічної освіченості викликає у батьків найбільші труднощі. Часто батьки не мають достатньо часу для спілкування з дітьми або обирають форму взаємодії, яка не відповідає можливостям дитини. Вони не завжди можуть запропонувати провідну для дошкільного віку діяльність - ігрову, оскільки не знають, які саме ігри підходять, і як у дидактичних вправах використовувати ігровий мотив. Це призводить до помилок у вирішенні педагогічних ситуацій, недемократичного стилю виховання та недостатньої уваги до мовленнєвого розвитку дитини.

Результати дослідження мотиваційних потреб батьків дітей з порушеннями мовлення виявили деяку неоднозначність. Батьки демонструють бажання подолати труднощі у розвитку дитини та звертаються за консультаціями до фахівців (психологів, психіатрів, інших лікарів), однак первинний дефект розвитку — мовленнєве порушення — переважно не розглядається ними як проблема. Це підтверджується відсутністю потреби у допомозі логопеда у 85,6% батьків.

Серед показників педагогічних знань найвищий рівень спостерігається у адекватній оцінці мовленнєвого розвитку дитини (71,1%), тоді як уявлення про

необхідні мовленнєві уміння для успішного шкільного навчання має найнижчий рівень (12,2%). Серед педагогічних умінь найнижчим є володіння способами організації ігрової діяльності та вирішення педагогічних ситуацій, а також демократичний стиль виховання. Щодо мотивації, лише третина батьків проявляє ініціативу у спілкуванні з логопедом, і 76,7% не оцінюють домашнє завдання як важливий інструмент корекції, демонструючи безвідповідальне ставлення до його виконання.

Середні значення складових показали: педагогічні знання - 48,3%, педагогічні уміння - 33,8%, мотиваційні потреби - 37,3%. Загальний рівень готовності батьків до участі у корекційному процесі становить 39,8%, що є середнім показником усіх складових педагогічної культури. Такий рівень готовності ми оцінюємо як недостатній для ефективної взаємодії у корекційно-виховному процесі.

### **Висновки до другого розділу**

Результати констатувального дослідження дозволяють визначити стан готовності батьків до участі у процесі логопедичної допомоги та рівень готовності логопедів до включення батьків у корекційний процес.

Визначено об'єктивні фактори - вік, освіта, матеріальний і соціальний статус, забезпечення житлом та суб'єктивні - педагогічна культура батьків, що включає психолого-педагогічні знання, педагогічні вміння та мотиваційні потреби.

Порівняння соціального статусу сімей, які виховують дітей з порушеннями мовлення, із сім'ями без мовленнєвих порушень не виявило суттєвих відмінностей. Сім'ї дітей-логопатів характеризуються соціальною адаптованістю, освіченістю та належними житловими і матеріальними умовами. Виявлені випадки низького соціального статусу не впливають на готовність батьків до співпраці у корекційному процесі.

Аналіз педагогічної освіченості батьків показав, що основні труднощі пов'язані з недостатністю педагогічних знань і практичних умінь. Незважаючи



на високий рівень загальної освіти та соціальний статус, батьки не завжди усвідомлюють наявність мовленнєвих порушень у дитини і рідко самостійно звертаються за логопедичною допомогою. Лише 5,6% батьків відзначили необхідність логопедичної підтримки, а 61,5% мають уявлення про наслідки мовленнєвих порушень для розвитку дитини.

Недостатньою виявилася участь батьків у спеціальних корекційних заходах: 52,7% не брали участі у заняттях з розвитку мовлення. Домашні завдання логопеда сприймаються більшістю батьків як прийнятні (68,1%), хоча вони визнають труднощі у їх виконанні. Більшість батьків зберігають традиційні уявлення про передумови успішного навчання — основна увага приділяється вмінню читати і писати (40,7%), тоді як значення розвитку фонематичних процесів усвідомлюють лише 12,2%.

Отже, результати дослідження свідчать про необхідність підвищення педагогічної культури батьків дітей з порушенням мовлення, особливо у сфері практичних умінь і мотивації до активної участі у логокорекційному процесі.

### **РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОДИН, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

#### **3.1. Програма забезпечення логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення**

Аналіз наукової літератури та результати констатувального етапу дослідження засвідчили необхідність зміщення акценту в сучасній логопедичній практиці на впровадження інноваційних підходів, поєднання логопедичних та психологічних технологій, а також на профілактику мовленнєвих порушень. Дослідження показало, що батьки часто не звертаються за логопедичною допомогою через недостатню поінформованість про психолого-мовленнєвий розвиток дитини, що визначило завдання програми супроводу.

Програма логопедичного супроводу сім'ї ґрунтується на міждисциплінарному підході та інтегрує декілька ланок корекційного процесу у закладах освіти. Вона передбачає організований і неперервний освітній процес, основним змістом якого є взаємодія логопеда та сім'ї. Логопедичний супровід охоплює як прямий вплив на дитину, так і опосередкований через її найближче оточення, і реалізується протягом усього дитячого віку. Процес супроводу є цілеспрямованим, послідовним та неперервним, з урахуванням психофізичних особливостей дитини, з акцентом на зону «найближчого розвитку» та прогнозування можливих труднощів у навчанні [62].

У сучасних підходах до корекційно-розвивальної підтримки дітей з порушеннями мовлення дедалі більшої значущості набуває сімейно-центроване управління логопедичним супроводом, що ґрунтується на принципах партнерства, взаємодоповнюваності та розподіленої відповідальності між фахівцем і батьками. Такий формат співпраці забезпечує системне залучення членів родини до процесу нормалізації мовленнєвого розвитку дитини, сприяючи перенесенню сформованих навичок у природне побутове

середовище, де мовлення використовується у максимально автентичних умовах.

Центральним осередком логопедичного супроводу виступає спеціальний заклад дошкільної освіти або група компенсуючого типу, які виконують функцію координатора взаємодії між сім'єю та фахівцем. Саме ці установи забезпечують реалізацію послідовної, науково обґрунтованої, методично цілісної системи логопедичного впливу та визначають траєкторію мовленнєвого розвитку дитини, враховуючи індивідуальні характеристики її порушень.

У структурі супроводу виокремлюють чотири взаємопов'язані напрями, кожен із яких виконує специфічну функцію у формуванні мовленнєвої компетентності дитини:

1. Інформаційно-просвітницький напрям передбачає формування логопедичної обізнаності батьків, забезпечення їх науково достовірними даними щодо закономірностей мовленнєвого онтогенезу, чинників ризику та профілактичних заходів.

2. Діагностично-консультативний напрям спрямований на визначення особливостей мовленнєвих порушень, аналіз факторів, що уповільнюють або утруднюють розвиток, а також надання батькам практичних рекомендацій щодо підтримки мовлення у домашньому середовищі.

3. Логокорекційний напрям охоплює власне організацію корекційних занять, що проводяться фахівцем, а також контроль домашніх завдань, виконання яких забезпечує сталість мовленнєвих досягнень.

4. Психолого-виховний напрям охоплює формування позитивного емоційного фону, оптимізацію комунікативної взаємодії у сім'ї та подолання негативних психологічних чинників, які можуть впливати на ефективність корекції.

Програма логопедичного супроводу родини, що виховує дитину з порушеннями мовлення, має багаторівневу структуру та включає такі компоненти: цільовий компонент, який визначає мету, завдання та принципи

організації супроводу; змістовий компонент, що описує зміст різних видів діяльності та їхню науково-методичну основу; операційно-дієвий компонент, який охоплює форми роботи, етапність логопедичного впливу, методи, прийоми, умови та механізми взаємодії між фахівцем та батьками; оцінно-результативний компонент, що передбачає критерії, показники й методи діагностування ефективності логопедичного супроводу.

Неперервний логопедичний супровід спрямований на реалізацію таких ключових завдань: формування логопедичної компетентності батьків; створення сприятливого мовленнєвого середовища у сім'ї; активізація мовленнєвих процесів у дитини через інтеграцію корекційних завдань у повсякденні ситуації; профілактика вторинних порушень і своєчасне реагування на відхилення; організація продуктивної взаємодії між логопедом та сім'єю; психолого-педагогічна підтримка батьків, спрямована на зниження тривожності та формування конструктивних стратегій взаємодії з дитиною.

Система супроводу передбачає три ключові напрями роботи з батьками: інформування, спрямоване на формування ефективної освітньої основи батьків щодо мовленнєвого розвитку дитини; консультування, що забезпечує адаптовані до конкретної родини рекомендації; логопедичну допомогу, яка інтегрує як фахові заняття, так і домашні вправи.

Особливого значення набуває безперервність супроводу, що реалізується через дотримання вікової періодизації, адекватне змістове наповнення та врахування особистісних, когнітивних і психофізичних характеристик дитини.

Інформаційний компонент охоплює кілька вікових періодів і має на меті забезпечити батьків необхідними відомостями для своєчасного реагування на можливі відхилення у мовленнєвому розвитку.

Перший період – підготовка майбутніх матерів. На цьому етапі батьки отримують знання про передумови мовленнєвого розвитку, особливості домовленнєвого періоду, ключові критерії норми та можливі прояви нетипового розвитку. Пріоритетом є створення інформаційно насиченого середовища, що стимулює майбутніх батьків до відповідального ставлення до

ранніх етапів формування мовлення. Для цього проводяться регулярні лекції («Особливості мовленнєвого розвитку дитини раннього віку»), організовані на базі жіночих консультацій, забезпечується розповсюдження пам'яток, що містять нормативні показники раннього розвитку. Діагностичний блок на цьому етапі не використовується, оскільки метою є насамперед формування обізнаності та превентивне інформування.

Другий період охоплює дітей від народження до трьох років. Інформаційний блок передбачає надання батькам знань про норми мовленнєвого розвитку, причини та наслідки мовленнєвих порушень, а також про стратегії оволодіння мовленням і методи інтенсифікації його розвитку. Метою цього етапу є формування в батьків бажання встановити реальний стан мовленнєвого розвитку дитини та активно брати участь у його підтримці. Основними формами роботи на цьому етапі є логолекції, що проводяться у дитячих поліклініках та діагностично-консультативних центрах на базі ПМПК. Діагностичний блок другого періоду має свої особливості: логопед, не спостерігаючи дитину у звичних домашніх умовах, спирається на спостереження батьків для формування рекомендацій щодо розвитку мовлення.

Третій період логопедичного супроводу охоплює дітей віком від трьох до чотирьох років і має ключове значення для своєчасного виявлення можливих відхилень мовленнєвого розвитку. На цьому етапі дитина інтенсивно оволодіває активним мовленням, удосконалює фонетико-фонематичні процеси, розширює словниковий запас та опановує елементарні граматичні структури. У зв'язку з цим підвищується потреба у ґрунтовному інформуванні батьків про те, якими є критерії нормативного мовленнєвого розвитку, які фактори здатні уповільнювати формування мовленнєвої системи та які корекційно-педагогічні стратегії доцільно застосовувати на цьому віковому етапі.

Інформаційний блок програми логопедичного супроводу для зазначеної вікової групи спрямований на формування усвідомленого ставлення батьків до особливостей становлення мовлення в дошкільника. У межах цього блоку батьки отримують науково обґрунтовані відомості про вікові мовленнєві

норми, провідні механізми розвитку мовлення, типові труднощі, з якими можуть стикатися діти, а також про чинники, що спричиняють затримку або порушення мовленнєвого розвитку. Особлива увага приділяється тому, щоб батьки могли самостійно й адекватно оцінити мовленнєву поведінку своєї дитини, виявити відхилення від вікових норм та своєчасно звернутися за спеціальною допомогою.

Основна форма взаємодії на цьому етапі — логолекції просвітницького характеру. Ці заняття проводяться у межах батьківських зборів у ясельних і молодших групах закладів дошкільної освіти та передбачають активний діалог із батьками, демонстрацію типових зразків мовлення дітей відповідного віку, аналіз труднощів, що трапляються у практиці логопеда. Така форма роботи сприяє підвищенню компетентності батьків та забезпечує єдине корекційно-розвивальне середовище в сім'ї та дошкільному закладі.

Діагностичний блок третього періоду має превентивний характер і спрямований на визначення відповідності рівня розвитку мовленнєвих компонентів віковим нормативам. Діагностичні процедури передбачають аналіз структурних аспектів мовлення: фонетичного, лексичного, граматичного та комунікативного. Особлива увага звертається на якість звуковимови, сформованість фонематичного слуху, обсяг активного й пасивного словника, побудову елементарних синтаксичних конструкцій, а також на здатність дитини вступати у діалог, підтримувати мовленнєвий контакт та розуміти звернене мовлення.

Результати діагностики дозволяють не лише визначити наявність або відсутність відхилень, але й окреслити індивідуальну траєкторію подальшої корекційної роботи. За потреби логопед надає батькам рекомендації щодо організації розвивального мовленнєвого середовища вдома, добору адекватних мовленнєвих ігрових вправ, створення умов для стимулювання комунікативної активності дитини. Отже, третій період супроводу виступає важливим перехідним етапом між ранньою профілактикою та цілеспрямованою

логокорекційною діяльністю, забезпечуючи неперервність, узгодженість та наукову обґрунтованість логопедичної роботи.

Четвертий - присвячений дітям, які вже відвідують дошкільний навчальний заклад. Інформаційний блок зосереджено на інформуванні батьків про прояви виявлених мовленнєвих порушень, що дозволяє батькам адекватно оцінити мовлення дитини та приділити увагу конкретним проявам дефіциту. Основними формами роботи залишаються логолекції, що проводяться у групах мовленнєвої корекції та під час обов'язкового обстеження дітей перед вступом до школи.

Діагностичний блок включає обов'язкове обстеження дитини у присутності батьків. На першому періоді він відсутній. У другому періоді діагностування базується на спостереженні батьків та наданні логопедом рекомендацій щодо розвитку мовлення дитини. У третьому періоді проводиться оцінка відповідності мовленнєвого розвитку віковим нормам. Четвертий період передбачає діагностування конкретних мовленнєвих порушень дитини.

Обстеження мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку ґрунтується на комплексній діагностичній процедурі, що дає змогу всебічно оцінити сформованість мовних і комунікативних умінь. Під час логопедичного тестування дитині пропонуються стандартизовані завдання різного рівня складності, спрямовані на виявлення її актуальних можливостей і потенційного мовленнєвого розвитку. До таких завдань належать: виконання інструкцій різного типу, реагування на вербальні та невербальні стимули, визначення рівня розвитку фонематичного сприймання, аналіз правильності відтворення мовленнєвих звуків, оцінювання активного й пасивного словника, мовотворчих процесів (словотворення, словозміна), граматичної структури висловлювань та елементів зв'язного мовлення.

У ході обстеження логопед не лише фіксує виконання чи невиконання завдань, а й аналізує характер типових помилок. Батькам надаються роз'яснення щодо причин труднощів: недостатність фонематичної диференціації, несформованість артикуляційних укладів, обмежений

словниковий запас, граматичні порушення тощо. Такий підхід спрямований на формування адекватного розуміння механізмів мовленнєвих порушень, що є передумовою конструктивної взаємодії з сім'єю та подальшої ефективності корекційного процесу.

Консультативний компонент супроводу, що є міждисциплінарною формою педагогічної взаємодії, включається в усі вікові періоди, починаючи з моменту народження дитини (за винятком етапу вагітності). Для дітей від народження до трьох років, а також від трьох до чотирьох років у випадку відсутності органічних уражень ЦНС консультація виступає первинним і найважливішим видом логопедичної підтримки. Основне її завдання полягає у допомозі батькам в усвідомленні рівня сформованості мовленнєвих навичок дитини, особливостей їх розвитку та шляхів подолання виявлених труднощів.

У дошкільному віці консультативна діяльність набуває розширеного характеру: вона спрямована не лише на інформування, а й на мотивацію родини до участі у логокорекційному процесі, ознайомлення з алгоритмом логопедичного впливу та специфікою занять у групах компенсуючого типу. Консультації проводяться у різних форматах: фронтальному, у межах батьківських зборів; груповому, що поєднується з міні-заняттями, демонстрацією вправ, аналізом типових помилок; індивідуальному, який дозволяє врахувати сімейний контекст, особливості емоційно-поведінкового розвитку дитини й специфіку мовленнєвого порушення.

Залучення членів родини до корекційного процесу сприяє підвищенню усвідомленості батьків щодо значущості їх особистої участі в розвитку мовлення дитини, створенню стабільного домашнього мовленнєвого середовища, збагаченню комунікативної взаємодії в сім'ї.

Таким чином, система логопедичного супроводу дітей з порушеннями мовлення вибудовується за принципом взаємодоповнення інформаційного, діагностичного та консультативного блоків. Їх інтеграція забезпечує системність і послідовність впливу, дозволяє адаптувати логопедичні стратегії відповідно до вікових і психофізичних особливостей дитини та формує умови



для активної залученості сім'ї до корекційно-розвивального процесу. Такий підхід не лише підвищує ефективність логопедичної роботи, а й зміцнює партнерські взаємини між батьками та фахівцем, що є необхідною передумовою успішного мовленнєвого розвитку дошкільника.

Представлена програма логопедичного супроводу родини має консультативний характер на ранніх етапах і поступово трансформується у корекційно-практичний підхід на стадії старшого дошкільного віку. Цей неперервний процес поділяється на чотири послідовні періоди, що забезпечують необхідне підґрунтя для ефективного подолання мовленнєвих проблем дитини.

**Таблиця 3.1**

| <b>Період</b> | <b>Віковий етап</b>              | <b>Зміст роботи</b>                                                                                                                                                                                                                                      | <b>Форми взаємодії</b>                                |
|---------------|----------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
| <b>I</b>      | Очікування дитини (пренатальний) | Надання майбутнім матерям первинної інформації про важливість мовленнєвого розвитку та фактори ризику.                                                                                                                                                   | Логопедичні лекції.                                   |
| <b>II</b>     | Від народження до 3-х років      | 1. Діагностика відповідності індивідуального мовленнєвого розвитку встановленим нормам.<br>2. Консультування щодо можливих причин, наслідків порушень та шляхів вирішення проблем.<br>3. Координація роботи, призначення консультацій суміжних фахівців. | Логолекції, індивідуальне логопедичне консультування. |
| <b>III</b>    | Дошкільний вік (3-4 роки)        | Зміст аналогічний II періоду (діагностика, інформування, консультування), але з акцентом на превентивні дії в умовах дошкільного навчального закладу.                                                                                                    | Логолекції, консультування                            |

## I. Консультативно-превентивний етап.

Перші три періоди охоплюють етапи від очікування дитини до молодшого дошкільного віку (до 4-х років) і зосереджені на інформуванні, ранній діагностиці та консультативній підтримці.

Загальний фокус перших трьох періодів — це створення інформаційної бази та підготовка сім'ї до можливої активної корекційної роботи.

## II. Корекційно-практичний етап.

Четвертий період визначається високим рівнем мовленнєвої чутливості та адаптивних можливостей дитячого організму. Робота набуває корекційного характеру.

*Основний зміст роботи у цьому періоді:*

1. Поглиблене діагностування мовленнєвих порушень та інформування батьків про їхні прояви.
2. Розробка персональних програм логокорекційної роботи.
3. Надання сім'ям рекомендацій щодо можливих шляхів вирішення виявлених проблем.
4. Активне залучення батьків до корекційного процесу через теоретично-практичну та ігрову діяльність.

*Інноваційні форми роботи: «Логошкола для батьків»*

Основний акцент робиться на трансформації пасивного батьківського статусу в активний суб'єкт корекції.

Семінар-практикум забезпечував активне отримання батьками знань про прийоми розвитку мовленнєвої системи та формування навичок їх практичного застосування.

1. Теоретично-практичний блок.
2. Практичний блок (спільна діяльність).

Вхід дітей, спільна ігрова діяльність батьків і дітей.

У результаті батьки переходили від пасивного слухача до активного учасника групової дискусії, знайомилися з логопедичною літературою, дидактичними матеріалами та вчилися працювати з книгою.

Під час наступної зустрічі відбувалося активне обговорення актуальних питань, пов'язаних із мовленнєвим розвитком дітей та труднощами, що виникають у процесі їхнього подолання. Зміст роботи логопеда на цьому етапі був зорієнтований не лише на надання теоретичних знань, а й на формування у батьків практичних умінь взаємодії з дитиною у мовленнєвій діяльності. Обов'язковим компонентом таких зустрічей було відпрацювання логопедичних ігор, які відповідали темі заняття та сприяли закріпленню отриманих знань.

У той час, коли відбувалися дискусії з батьками, діти перебували під наглядом вихователя у групі, зайняті пізнавальною або ігровою діяльністю. Практична частина заняття передбачала спільну участь батьків і дітей, що створювало умови для безпосереднього спостереження за особливостями їхньої взаємодії. Логопед організовував спеціальні ігрові вправи, спрямовані на гармонізацію стосунків між дорослими та дітьми, розвиток емоційного контакту й довіри. На початкових етапах застосовувалися психокорекційні ігри, які поступово ускладнювалися шляхом введення логопедичних ігор, спрямованих на стимулювання мовленнєвої активності, удосконалення артикуляційних навичок та розвиток фонематичного слуху.

Наведемо приклад заняття семінару-практикуму.

*Тема: «Фонематичне сприймання, уявлення та процеси фонематичного аналізу і синтезу»*

Обладнання: атрибути для ігор, дошка, пенали для звукового аналізу  
 Мета: ознайомити батьків із методами розвитку фонематичних процесів у дітей  
 Завдання: сформувати уявлення про формування фонологічної системи та її роль у розвитку навичок читання і письма

Хід заняття

I. Привітання

Знайомство з учасниками, налаштування на співпрацю.

II. Теоретична частина

Логопед пояснює, що поняття «фонематичний слух» та його значення у мовленнєвому розвитку; роль фонематичного аналізу і синтезу у формуванні

навичок читання та письма; характеристику голосних та приголосних звуків, їх ознаки (тверді/м'які, дзвінкі/глухі) та методи розрізнення.

Батьки виконують практичні завдання з фонематичного аналізу, використовуючи фішки з умовними знаками. Логопед проводить ігри для розвитку фонематичного слуху:

- «Впіймай звук»
- «Знайди звук»
- «Я починаю, а ти продовжуй» (напр., ма-шина, ма-карони)
- «Як звучить?»
- «Скажи навпаки» (напр., ма-мя, ми-мі; па-ба, би-пи...)

Батькам надається список літератури та рекомендації для самостійної роботи, які залишаються у батьківському куточку до наступного заняття.

### III. Практична частина

Діти приходять до зали та сідають поряд із батьками. Логопед проводить спільні ігри для зняття напруги та створення позитивного емоційного фону; встановлення контактів і довіри; формування навичок співпраці.

Для початку використовуються 4–5 ігор, наприклад, гра-знайомство «Веселий потяг».

*Наведемо приклади ігор та занять семінару-практикуму*

1. Ігри на розвиток довіри та співпраці  
Ігри: «Магазин дзеркал», «Долоня на долоню», «Прогулянка із зав'язаними очима»

Хід гри:

Учасники діляться на команди. Кожна команда формує пари «дорослий–дитина».

Спочатку дорослі проводять дітей із зав'язаними очима по визначеному маршруту, пояснюючи, як рухатися. Потім ролі міняються.

Перемагає команда, яка точніше та акуратніше пройшла маршрут.

Особливості:

- Дорослим складно довіритися дітям; дітям – прийняти відповідальність за дорослого.
- Після гри важливо дати учасникам можливість обговорити свої відчуття.
- Заклучна гра: «Хвилі»
- Усі стають у коло, беруться за руки.
- Піднімаючи руки та промовляючи «ми молодці!», учасники посилюють голос і розширюють коло, а потім поступово зменшують силу голосу до шепоту та звужують коло (авторська гра).

### 3. Тема: «Збагачення словника дитини»

Обладнання: атрибути для ігор, дошка, предметні малюнки

Мета: ознайомити батьків із віковими нормами словникового запасу та методами його збагачення

Завдання: сформувані уявлення про достатність словникового запасу та прийоми його розвитку

Хід заняття:

I. Привітання

II. Теоретична частина

Логопед пояснює значення достатнього рівня словника для сприймання інформації, формування мовлення та мислення.

Батьки отримують мінімум знань про: частини мови, які мають входити до словника дитини; синоніми та антоніми; спільнокореневі слова.

Практична частина для батьків:

Виконання завдань: підбір антонімів, синонімів, називання частин предметів, тіла тварин та людини, узагальнюючі слова.

Ігри для збагачення словника:

«Скажи навпаки»

«Четвертий (5, 6...) зайвий»

«Я починаю, а ти продовжуй» (називати частини предмета)

«Загадки навколо» (вгадати предмет за описом ознак або дій)

«Так, та не так» (робота з синонімами)

Додатково батькам пропонується список літератури та рекомендації, які залишаються у батьківському куточку до наступного заняття.

### III. Практична частина

Вихователь приводить до зали дітей. Після того, як діти сідають поруч із батьками, логопед пропонує спільні ігри для розвитку співпраці, уваги та словника.

#### 1. Повторення ігор перших занять

Ігри на зняття напруги та створення позитивного настрою:

«Магазин дзеркал»

«Долоня на долоню»

«Прогулянка із зав'язаними очима»

#### 2. Гра «Показуємо вірші»

Інструкція: уважно слухати та виконувати рухи, названі у вірші.

Хід гри: учасники стають у коло, ведучий у центрі промовляє слова вірша, всі повторюють рухи.

Наступним ведучим стає той, хто впізнав кота за голосом.

#### 3. Гра «Скажи навпаки»

Дорослі та діти шикуються в команди окремо.

Дорослий називає слово, дитина добирає антонім.

Якщо завдання виконане, пара біжить у протилежний кінець зали та об'єднується.

Виграє команда, яка швидше об'єднала всі пари.

#### 4. Естафета «Знайди частину»

Команди розташовуються на різних кінцях зали біля столиків з картинками.

Дитина бере малюнок цілого предмета, стрибає (або приставним кроком) до дорослого, разом знаходять малюнок частини предмета.

Дитина повертається на старт із малюнком частини предмета.

Після завершення естафети кожна пара називає частину та ціле; за правильну відповідь нараховується бал.

Переможця визначають за сумою балів і швидкістю виконання.

Практичні ігри та завершення заняття.

#### 5. Гра «Малюнок вдвох»

Малюнок виконується разом одним олівцем, без розмови (можна обмежити кількість слів).

Мета: розвивати вміння взаємодіяти, не нав'язуючи ініціативу, та співпрацювати.

#### 6. Заключна гра «Хвилі»

Виконується за авторським принципом: учасники стають у коло, беруться за руки, поступово піднімаючи голос і рухи, а потім повільно зменшують їх до шепоту та звуження кола.

Мета: створення емоційного завершення заняття та релаксація.

Додаткові форми роботи з батьками та родинами.

Створення стимулюючого середовища для активної участі батьків у вихованні, налагодження довірчих стосунків, надання ролі експерта у власній виховній діяльності.

#### *Підготовка та навчання логопедів*

Головна мета: підвищення готовності логопедів.

Організаційна форма: тематичний семінар у рамках методичного об'єднання, що включав: лекції та моделювання ситуацій, проведені експериментатором; підготовку рефератів та доповідей логопедами; обговорення теоретичних та практичних питань організації роботи з батьками.

Програма семінару включала:

1. Консультавання сімей з питань мовленнєвих порушень;
2. Навчання інтерактивних ігор для всієї родини;
3. Правила ефективного спілкування з батьками дітей-логопатів;
4. Вплив спадковості та соціальних чинників на формування фонематичних процесів у дітей із порушенням мовлення;

5. Використання алгоритму прийняття рішень (Myra Kersner) та моделей роботи логопеда;

6. Інноваційні форми роботи з батьками.

Матеріали для логопедів: моделі роботи логопеда та консультування; алгоритм прийняття рішень; пам'ятки майбутнім батькам;

Анкети для виявлення особливостей розвитку мовлення дітей, рекомендованих для навчання у групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення.

Батьки оцінюють дитину та ситуацію.

Недоліки: логопед має відмовитися від позиції «експерта» та вести обговорення на рівні з батьками; батьки повинні бути включені в процес та готові взяти відповідальність, іноді за участі всіх членів родини; обговорення та прийняття рішень займає більше часу, щоб сумістити потреби дитини та батьків.

Алгоритм дозволяє здійснювати комплексний підхід: діагностування проблеми – визначення типу мовленнєвого порушення та його причин; визначення шляхів вирішення – обрання методів корекції та залучення необхідних ресурсів; оцінка ступеня необхідності та невідкладності допомоги; узгодження бажаного результату з батьками – встановлення коротко- та довгострокових цілей; оцінка ефективності роботи – обговорення результатів та можливість перегляду логопедичного заключення; консультації інших спеціалістів за потреби; повторення циклу – якщо проблема не вирішена, алгоритм повторюється до досягнення бажаного результату.

Психологічна модель консультування ґрунтується на глибокому вивченні проблемної ситуації та особистості клієнта.

Забезпечує формування діагнозу та надання практичних рекомендацій, зрозумілих і застосовних у повсякденному житті.

Використовується психологами, психіатрами, психотерапевтами для виявлення системних кризових станів та дизгармоній особистості.



Соціальна модель консультування орієнтована на ознайомлення сім'ї з соціальними службами та видами підтримки. Виявляє соціальний простір, у якому перебуває дитина та сім'я, фактори соціального ризику та матеріальні можливості родини для задоволення її потреб. Підвищує педагогічну кваліфікацію батьків та родини. Дозволяє планувати корекційно-педагогічну роботу, визначати терміни навчання та контролювати темп і динаміку розвитку дитини.

### **3.2. Результати експериментального дослідження**

Контрольний етап дослідження охоплював результати дослідно-експериментальної роботи, проведеної з експериментальною та контрольною групами в межах формульованого експерименту. Завдання та діагностичний інструментарій відповідали тим, що застосовувалися під час констатувального етапу.

Якісний і кількісний аналіз результатів здійснювався шляхом порівняння показників, отриманих на констатувальному та формульованому етапах, а також між експериментальною та контрольною групами сімей. До експериментальної групи входили 20 родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

Порівняльний аналіз охоплював рівень професійної компетентності логопедів щодо взаємодії з батьками. Обчислення результатів здійснювалося відповідно до методики, застосованої на констатувальному етапі дослідження.

Навчальний етап посідав центральне місце в системі логопедичного супроводу сім'ї, розкриваючи для батьків цілісність і багатогранність реабілітаційного процесу. Його основна мета полягала у створенні умов для активізації мовленнєвого розвитку дитини та корекції порушень.

Перед початком навчального року (у серпні–вересні) батьків запрошували на індивідуальну зустріч із логопедом. Під час консультацій їх ознайомлювали з основними мовленнєвими й немовленнєвими симптомами, причинами та можливими наслідками цього порушення. Батькам пропонувалося заповнити

анкету, що містила запитання про ранній фізичний, психічний, домовленнєвий і мовленнєвий розвиток дитини.

У процесі цього етапу батьки поступово засвоювали необхідну систему знань, набували практичних умінь для ефективної взаємодії з дитиною та переносили отримані знання у власну виховну діяльність. Якщо батьки ухилялися від співпраці, логопед з'ясовував причини такого психологічного захисту. У деяких випадках це було пов'язано з критичним ставленням до спеціаліста, в інших - із неприйняттям змісту або форми запропонованих дій.

Лише у процесі навчальної взаємодії формувався стійкий мотив до тривалої допомоги дитині. Відтак усвідомлення мети логопедичного супроводу розглядалося не як миттєвий акт, а як поступовий процес, що проходить через практичне засвоєння й апробацію дій.

Наші очікування щодо стимулюючого впливу ігрового компонента семінарів на участь у такій формі навчання виправдалися. Після того, як одне із занять скасували через низьку відвідуваність і перенесли на інший день, діти наполягали, щоб батьки взяли участь у заняттях. Пізніше вони ще довго згадували події та ігри із заняття. Ставлення батьків до логопеда стало більш довірливим, що дало можливість впровадити інноваційний підхід до організації освітнього процесу.

Використовувалися методи навчання, які відповідали мотивації батьків і спрямовувалися на повноцінний мовленнєвий розвиток дитини. Це стало ключовою умовою для зацікавлення у навчанні й подальшого розвитку виховних навичок у батьків.

Перед логопедом постало завдання розкрити зміст усіх дій і процедур, спрямованих на розвиток необхідних умінь у дітей. Без цього інтерес батьків до занять зменшувався, адже вони не могли бачити чіткого зв'язку між корекційно-педагогічною роботою та змінами у мовленні їхніх дітей.

У процесі навчання ми прагнули уникати надмірного перенавантаження пам'яті батьків великою кількістю несистематизованої інформації й, навпаки, пропонували їм узагальнені й структуровані знання. Рівень засвоєння

корекційних методик і їх комплексного застосування був різним у різних учасників. Самостійне виконання вправ і повторне опрацювання кожної ігрової дії допомагали зрозуміти їхню суть і закріпити навички.

Це сприяло узагальненню та автоматизації прийомів виконання вправ. Такий підхід дозволив батькам глибше засвоїти здобуті знання та формувати власну систему уявлень. Як наслідок, вони переоцінили свої особистісні позиції щодо здобутих знань і взаємодії зі своїми дітьми. Ця зміна дозволила перейти на якісно новий рівень співпраці з логопедом.

Під час бесід із членами родини уточнювалися проблеми, з якими вона стикається, адже саме сім'я забезпечує безперервність і стабільність корекційно-педагогічного впливу на дитину. Складність логопедичної роботи полягає в тому, що дитина виступає одночасно і об'єктом, і суб'єктом корекційного процесу. Для досягнення максимальної ефективності логопедичної допомоги важливо, щоб вона розпочиналася якомога раніше, у сприятливому психологічному середовищі, створеному батьками, за умов їх зацікавленості та активної участі у корекційному процесі. Таким чином, роль батьків у логокорекційній роботі є вирішальною.

У структурі логопедичного супроводу одне з провідних місць посідає педагогічна культура батьків, яка охоплює систему психолого-педагогічних знань, практичних умінь і мотиваційних потреб. Проведене дослідження показало, що високий рівень залученості батьків у логопедичний процес можливий лише за наявності у них достатнього рівня педагогічної освіченості, практичного досвіду та внутрішньої мотивації до виховної діяльності.

Результати превентивної роботи з майбутніми матерями підтвердили її ефективність: протягом трьох років кількість звернень до логопеда поліклініки щодо мовленнєвого розвитку дітей віком до трьох років зросла з 0 до 14 випадків на 1000 населення. До початку проведення лекцій звернення батьків цього віку відбувалися лише під час обов'язкових профілактичних оглядів перед вступом дитини до закладу дошкільної освіти.

Організація логолекцій і логоконсультацій для батьків дітей молодших груп дала змогу уникнути негативного ставлення батьків до направлення їхньої дитини до логопеда, а також суттєво підвищила кількість сімей, які усвідомлено зверталися по допомогу логопеда - з 5,6 % у контрольній групі до 39 % в експериментальній.

Зростання авторитету логопеда сприяло налагодженню ефективної взаємодії між фахівцем, батьками та вихователями, що позитивно вплинуло на процес мовленнєвого розвитку дітей. Отже, залучення батьків дітей раннього віку до системи організованої логопедичної інформаційно-освітньої роботи сприяло підвищенню їх мотивації до контролю мовленнєвого розвитку дитини та формуванню свідомого ставлення до необхідності своєчасного звернення по логопедичну допомогу.

Результати проведеної експериментальної роботи виявили позитивну динаміку у формуванні педагогічної культури батьків. Порівняльний аналіз отриманих даних, представлений у таблицях 3.1–3.2, підтверджує зростання рівнів їхньої психолого-педагогічної обізнаності, практичних умінь та мотиваційної готовності до участі у логокорекційному процесі.

Кількість батьків, які продемонстрували достатній рівень знань щодо норм раннього фізичного та мовленнєвого розвитку дитини, зросла з 40 % у контрольній групі до 68,2 % в експериментальній. Достатній рівень знань про чинники, що негативно впливають на мовленнєвий розвиток, виявили 76,4 % батьків експериментальної групи, тоді як у контрольній цей показник становив 56,7 %. Обізнаність щодо можливих наслідків мовленнєвих порушень також зросла - 81,8 % в експериментальній групі проти 61,5 % у контрольній.

Помітно підвищився рівень здатності батьків адекватно оцінювати мовленнєвий розвиток своєї дитини: цей показник зріс до 86,4 % (95 осіб) у порівнянні з 71 % у контрольній групі. Зросла також кількість батьків, які усвідомлюють, які мовленнєві навички є необхідними для успішного навчання у школі, - 71,8 %, що свідчить про істотне розширення їхніх знань про природу та прояви мовленнєвих порушень.

Внаслідок системної роботи рівень логопедагогічних знань батьків підвищився з 48,3 % у контрольній групі до 76,9 % в експериментальній. Позитивні зрушення простежуються і в усвідомленні ролі мовленнєвого спілкування у розвитку дитини: 68,2 % батьків експериментальної групи продемонстрували глибше розуміння цього аспекту порівняно з 25 % у контрольній.

Особливо помітним є зростання показників сформованості ігрових умінь у батьків: 76,4 % в експериментальній групі проти 20,5 % у контрольній. Водночас покращилися навички вирішення педагогічних ситуацій - 55,5 % батьків експериментальної групи проти 39,7 % контрольної.

Попри позитивні зрушення, у більшості сімей і надалі домінують відносини гіперопіки, хоча кількість батьків, які надають перевагу демократичному стилю виховання, збільшилася з 16,7 % до 23,6 %. Загалом рівень педагогічних умінь батьків зріс до 61,8 %, що свідчить про ефективність упровадженої системи психолого-педагогічного супроводу та підвищення якості взаємодії сім'ї з логопедом.

**Таблиця 3.2**

**Динаміка готовності батьків до участі у логокорекційному процесі до та після навчального експерименту**

| Показники                                                       | Достатній рівень (ЕГ) | Достатній рівень (КГ) | Недостатній рівень (ЕГ) | Недостатній рівень (КГ) |
|-----------------------------------------------------------------|-----------------------|-----------------------|-------------------------|-------------------------|
|                                                                 | %                     | кільк.                | %                       | кільк.                  |
| <b>Педагогічні знання</b>                                       |                       |                       |                         |                         |
| Знання норм раннього фізичного та мовленнєвого розвитку         | 68,18                 | 75                    | 40,00                   | 28                      |
| Знання факторів, що впливають негативно на мовленнєвий розвиток | 76,36                 | 84                    | 56,70                   | 40                      |

|                                                                                 |              |           |              |           |
|---------------------------------------------------------------------------------|--------------|-----------|--------------|-----------|
| Знання наслідків мовленнєвих порушень                                           | 81,82        | 90        | 61,50        | 43        |
| Адекватна оцінка мовленнєвого розвитку дитини                                   | 86,36        | 95        | 71,10        | 50        |
| Уявлення про необхідні мовленнєві вміння для успішного шкільного навчання       | 71,82        | 79        | 12,20        | 9         |
| <b>Середнє значення</b>                                                         | <b>76,91</b> | <b>85</b> | <b>48,30</b> | <b>34</b> |
| <b>Педагогічні вміння</b>                                                       |              |           |              |           |
| Розуміння спілкування як способу, за допомогою якого дитина набуває нових знань | 68,18        | 75        | 25,00        | 18        |
| Знання батьками дитячих віршиків                                                | 85,45        | 94        | 67,00        | 47        |
| Знання батьками дитячих ігор                                                    | 76,36        | 84        | 20,50        | 14        |
| Уміння вирішувати педагогічні ситуації                                          | 55,45        | 61        | 39,67        | 28        |
| Демократичний стиль виховання у сім'ї                                           | 23,64        | 26        | 16,67        | 12        |
| <b>Середнє значення</b>                                                         | <b>61,82</b> | <b>68</b> | <b>33,77</b> | <b>24</b> |

Суттєвим виявилось зростання рівня мотиваційних потреб батьків, що підтвердило правильність обраного корекційно-педагогічного курсу. Ініціатива у взаємодії з логопедом з'явилася у 80,9 % батьків експериментальної групи, тоді як у контрольній групі цей показник становив лише 29,4 %. Кількість батьків, які вважають допомогу логопеда необхідною, зросла до 88,2 % проти 14,4 % у контрольній групі.

Бажання подолати труднощі у розвитку дитини виявили 79 % батьків експериментальної групи, у той час як у контрольній групі - 64,47 %. Певне зростання спостерігалось й у кількості батьків, зацікавлених у консультаціях фахівців: 64,5 % в експериментальній групі проти 54,5 % у контрольній. Більш свідомим стало ставлення батьків до виконання домашніх логопедичних завдань - 75,5 % проти 23,3 % у контрольній групі.

Таким чином, мотиваційна готовність батьків до участі у логокорекційному процесі підвищилася з 37,2 % у контрольній групі до 77,6 % в експериментальній.

**Таблиця 3.3**

**Динаміка мотиваційної готовності батьків до участі у логокорекційному процесі до та після навчального експерименту**

| <b>Показники мотиваційної готовності</b>                | <b>Достатній рівень (ЕГ)</b> | <b>Достатній рівень (КГ)</b> | <b>Недостатній рівень (ЕГ)</b> | <b>Недостатній рівень (КГ)</b> |
|---------------------------------------------------------|------------------------------|------------------------------|--------------------------------|--------------------------------|
|                                                         | %                            | %                            | %                              | %                              |
| Наявність ініціативи у стосунках з логопедом            | 80,91                        | 89                           | 29,40                          | 21                             |
| Потреба у допомозі логопеда                             | 88,18                        | 97                           | 14,40                          | 10                             |
| Бажання подолати труднощі у розвитку дитини             | 79,09                        | 87                           | 64,44                          | 45                             |
| Відповідальне ставлення до домашнього завдання логопеда | 75,45                        | 83                           | 23,30                          | 16                             |
| Потреба у консультаціях спеціалістів                    | 64,50                        | 71                           | 54,50                          | 38                             |
| <b>Середнє значення</b>                                 | <b>77,63</b>                 | <b>85</b>                    | <b>37,21</b>                   | <b>26</b>                      |

Зростання рівня педагогічної культури батьків відображає значне покращення їхньої готовності до співпраці з логопедом у процесі корекції мовлення - показник піднявся з 39,8% до 72,1%. Це підтверджує розвиток ключових компонентів педагогічної культури як стратегічного елементу логопедичного супроводу, особливо серед батьків експериментальної групи. Під час аналізу результатів навчального експерименту було здійснено кореляційний аналіз даних (на основі t-критерію Стюдента), який виявив істотні позитивні взаємозв'язки між показниками.

Зокрема, найбільш очевидною стала залежність між фактором «Знання норм раннього фізичного та мовленнєвого розвитку» та показником «Наявність ініціативи у стосунках з логопедом». Це підкреслює важливість інформування батьків щодо норм мовленнєвого та психофізичного розвитку дитини вже на ранніх етапах її онтогенезу.

Фактори, що негативно впливають на мовленнєвий розвиток, корелюють із такими показниками, як «Бажання подолати труднощі у розвитку дитини», «Наявність ініціативи у стосунках з логопедом», «Уявлення про необхідні мовленнєві вміння для успішного навчання в школі» та, найбільше, з показником «Відповідальне ставлення до домашнього завдання логопеда».

Такий взаємозв'язок підтверджує потребу у достатній логопедагогічній поінформованості батьків, щоб формувати їхню мотиваційну готовність до активної участі у логокорекційному процесі.

Показник «Адекватна оцінка мовленнєвого розвитку дитини» демонструє сильну кореляцію з критеріями «Потреба у допомозі логопеда», «Бажання подолати труднощі у розвитку дитини» і «Знання наслідків мовленнєвих порушень». Це свідчить про розуміння батьками проблемності мовленнєвих порушень дитини та готовність шукати способи їх вирішення.

Усвідомлення проблеми є ключовим кроком до формування рішень, що забезпечує високий рівень взаємозв'язку даних показників. Кореляції критерію «Потреба у консультаціях спеціалістів» акцентують увагу на важливості



логопедагогічних знань і мотиваційної готовності батьків для комплексної оцінки можливостей дитини.

Взаємозв'язок показника «Відповідальне ставлення до домашнього завдання логопеда» демонструє збільшення розуміння батьками важливості цієї форми роботи не лише для ефективності загального логокорекційного процесу, але й для успішного навчання дитини в майбутньому.

Для того, щоб надати кваліфіковану логопедичну допомогу, логопеди повинні крім високого рівня професійної компетентності мати знання, уміння з організації роботи з батьками та особистісні установки на співпрацю.

Так як логопедична допомога це двосторонній процес, що з одного боку залежить від якості та об'єму означеної допомоги, а з іншого – від можливості найбільш ефективно використати надану допомогу, було проведено цикл занять з логопедами. Крім традиційних методоб'єднань (1 раз у квартал) нам знадобилось ще кілька додаткових занять, для опрацювання усіх запланованих нами питань. Логопеди зацікавлено ставилися до роботи за пропонованою тематикою, активно готувалися до засідань.

Нами були використані рольові ігри, що надало можливість моделювати найбільш типові випадки з практики логопедів. Засідання проходили у дружній атмосфері, логопеди затримувались, щоб обговорити свої практичні ситуації. Для запитань використовувалась анонімна форма: записки у конвертах, що сприяло можливості своєчасно реагувати на питання, які виникали у ході навчання. Таку форму запитань ми вважаємо найбільш прийнятною для збереження довіри та відкритості у спілкуванні.

Порівняльний аналіз здійснювався за рівневими показниками сформованості складових професійної компетентності логопедів у аспекті роботи з батьками, що розглядались нами як показники готовності до взаємодії з батьками дітей з ПМ. Результати тестування логопедів після навчального експерименту порівнювались з результатами констатувального дослідження.

Після проведеного навчання у знаннях логопедів на усіх рівнях відбулося зрушення в бік більш високих показників. Особливо помітним стало зменшення

кількості логопедів, які припускалися помилок у питаннях профілактики вторинних порушень. Не було помилок у відповідях на питання щодо типів сімейного виховання. Теоретичні знання логопедів як складова частина готовності до взаємодії з батьками були актуалізовані наступним чином:

високий рівень 24,5% у порівнянні з 21,8% до навчання, середній 63,2% з 57,6%, низький рівень зменшився з 20,6% до 11,9% .

Рівень практичних знань логопедів на констатувальному етапі дослідження виявився нижчим порівняно з рівнем теоретичних знань. Проведений контрольний етап експерименту засвідчив стає підвищення кількості логопедів, які досягли достатнього рівня практичних умінь у роботі з батьками.

Так, знання форм взаємодії з батьками зросли на середньому рівні з 47,3 % до 68 %, а на високому рівні - з 16,4 % до 26,3 % . Водночас частка логопедів із низьким рівнем таких знань суттєво зменшилася - з 36,4 % до 4,5 % після навчання.

У цілому практичні знання логопедів щодо організації роботи з батьками після формувального етапу характеризуються такими показниками:

- високий рівень - 21,6 % проти 16,9 % до навчання;
- середній рівень - 59,4 % у порівнянні з 49 % на констатувальному етапі;
- низький рівень - 18,6 %, що на 15,3 % менше, ніж до початку експерименту (33,9 %).

Отримані дані свідчать про ефективність організованого навчання логопедів, зокрема щодо вдосконалення їхньої практичної компетентності у напрямі взаємодії з родинами дітей із порушеннями мовлення.

Рівень мотиваційної готовності логопедів до включення батьків у корекційно-виховний процес на етапі констатувального дослідження становив 68,4 %. Після проведення формувального етапу спостерігалось зростання цього показника, середнє значення підвищилось до 73,6 %.

Так, якщо до навчання лише 50 % логопедів вважали авторитет батьків важливим чинником підвищення ефективності власної діяльності, то після

навчання цей показник зріс. Ефективність логопедичної допомоги в експериментальній групі зросла на 44 % порівняно з контрольною. Середнє значення мотиваційної готовності логопедів після формувального дослідження становить 73,6 %.

Отже, загальний рівень готовності логопедів до взаємодії з батьками підвищився до 80,8 % порівняно з 71,3 % до початку навчального експерименту, що свідчить про позитивний вплив упровадженої системи формування професійної готовності фахівців до партнерської взаємодії з родинами дітей із порушеннями мовлення.

Показником ефективності логопедичного супроводу в нашому дослідженні вважалася активність взаємодії батьків і логопеда у корекційно-виховному процесі. Саме цей показник відображав рівень залучення родини до спільної діяльності, ступінь усвідомлення її ролі у мовленнєвому розвитку дитини та готовність до співпраці з фахівцем.

У результаті проведеної експериментальної роботи спостерігалось суттєве підвищення рівня усвідомлення батьками потенціалу взаємодії з логопедом.

Для цього рівня характерними є такі ознаки: ініціативне відвідування індивідуальних консультацій логопеда; регулярна присутність на фронтальних консультаціях і відкритих заняттях; сумлінне виконання домашніх логопедичних завдань; вияв зацікавленості у результатах корекційної роботи та бажання продовжувати співпрацю з фахівцем.

**Таблиця 3.4**

**Узагальнені результати дослідження**

| Показники                                 | Достатній рівень |               | Недостатній рівень |               |
|-------------------------------------------|------------------|---------------|--------------------|---------------|
|                                           | КЕ               | ФЕ            | КЕ                 | ФЕ            |
| Інтерес до професії                       | 94,6%            | 95,2%         | 5,4%               | 4,8%          |
| Бажання допомогти дітям з вадами мовлення | 83,4%            | 84,2%         | 16,6%              | 15,8%         |
| Потреба у самоосвіті                      | 73,2%            | 78,3%         | 26,8%              | 21,7%         |
| Підтримка батьків                         | 22,3%            | 36,6%         | 77,7% )            | 63,4%         |
| Середній показник                         | <b>68,38%</b>    | <b>73,58%</b> | <b>31,62%</b>      | <b>26,43%</b> |

Отримані результати свідчать, що після проведення системної корекційно-просвітницької роботи підвищилася не лише готовність логопедів до співпраці, але й активність самих батьків, що стало одним із ключових чинників ефективності логопедичного супроводу сімей, які виховують дітей із порушеннями мовлення.

Значно зменшилася кількість батьків, які продовжували взаємодіяти з логопедом на ситуативно-активному рівні.

Кількість батьків, участь яких у логокорекційному процесі відповідала пасивно-негативному рівню взаємодії, також зменшилася - з 20% майже до 15%. Проте саме в цій групі позитивні зміни відбувалися найповільніше. Для таких батьків типовими є відсутність на корекційно-виховних заходах, ігнорування домашніх завдань, небажання співпрацювати з логопедом.

Аналіз індивідуальних карт показав, що до цієї категорії найчастіше належать сім'ї з низьким соціальним статусом, ті, хто працює за ненормованим графіком, або вважає корекційне виховання дитини виключно обов'язком дошкільного закладу. До неї також входять матеріально забезпечені родини, які охоче надають фінансову підтримку дитячому садку чи оплачують послуги гувернера, проте вимагають звільнення від особистої участі у виховному процесі.

Ця категорія сімей потребує впровадження комплексних заходів впливу - як організаційних, так і психологічних, оскільки без додаткової мотивації вони схильні ігнорувати педагогів та будь-які форми співпраці. До неї також належать сім'ї, де діти часто хворіють, або у яких нещодавно народилася ще одна дитина. Для таких родин перспективною формою взаємодії є дистанційна робота - через інтернет-спілкування, онлайн-консультації та інформаційні ресурси логопеда.

Таблиця 3.5

## Рівні взаємодії батьків з логопедом у корекційному процесі

| Рівні взаємодії         | КГ   | ЕГ     |
|-------------------------|------|--------|
| Активний (2,5–3 б)      | 40%  | 80%    |
| Ситуативний (1,5–2,5 б) | 40%  | 5,45%  |
| Пасивний (0–1,5 б)      | 20%  | 14,55% |
| Всього                  | 100% | 100%   |

Порівняння ефективності логопедичної допомоги за річними звітами показало такі результати: діти з мовленнєвою нормою: КГ – 48,6% , ЕГ – 92,7%, з покращенням: КГ – 40% , ЕГ – 7,3% , без покращення: КГ – 11,4% , в ЕГ таких дітей не зафіксовано. Результати підтверджують високу ефективність диференційованого логопедичного супроводу та активної участі батьків у корекційно-виховному процесі.

У результаті впровадження програми логопедичного супроводу сім'ї покращився психологічний клімат у родині. За даними графічного тесту, близькі стосунки між дитиною та батьками були виявлені у 67% батьків ЕГ проти 27,8% КГ, що підтверджувалося також малюнками дітей.

Таким чином, загальна картина взаємодії покращилася як у якісному, так і в кількісному вимірі. Емпіричні дані свідчать, що впровадження програми за стратегічно визначеними напрямками підвищило педагогічну культуру батьків та компетентність логопеда у роботі з ними, що сприяло зростанню готовності батьків до участі у логокорекції та формуванню стійкої системи активної взаємодії «дитина – логопед – сім'я».

Підвищення активності батьків у логокорекційному процесі помітно підвищило ефективність логопедичної допомоги. На основі запропонованої програми комплексного логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення нами було проведено повторне дослідження на контрольному етапі. Оцінювання досягнутих результатів проводилося щодо виявлення позитивної динаміки психологічного стану батьків і дітей за

відповідними показниками, які були задіяні на констатувальному етапі експерименту.

Для діагностики нами було використано ті ж самі методики, що й на констатувальному етапі експерименту. За результатами опитування було виявлено наступне: зменшилася кількість педагогів, яким важко визначити освітній напрям для кожної дитини; знизилася кількість педагогів, які зазнають труднощі у проєктуванні виховного процесу з врахування включення дітей з порушенням мовлення в освітнє середовище; збільшилася кількість педагогів, які вміють аналізувати труднощі та проблеми у професійній діяльності; підвищилася кількість педагогів здатних виділяти професійну проблему, підбирати практичні завдання, які відповідають особливостям розвитку дітей з порушенням мовлення. В цілому за результатами опитувальника було отриману наступні дані: високий рівень відзначено у 42,9% педагогів, середній – у 51,2 % педагогів і низький - у 5,9%

Таким чином, отримані результати експериментального дослідження засвідчують ефективність запропонованої програми логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

### **Висновки до третього розділу**

Дослідження показало, що залучення родини до процесу реабілітації можливе за умови врахування загальної культури батьків, їх здібностей, початкових знань про виховання дошкільника та мовленнєві проблеми дитини.

Формування нових мотивів пізнання у батьків відбувається, якщо дії мають для них внутрішню значущість, особистісний сенс і спеціально організоване наочне наповнення пізнавальної потреби. Ці умови використовувались для розвитку мотиваційної готовності як складової психологічної готовності батьків.

Успішність процесу забезпечується формуванням підвищувати рівень освіченості; застосуванням комплексу знань для виховання дітей відповідно до сучасних вимог; набуттям досвіду гуманних взаємин та поведінки, що

передбачає розуміння дитячої психології та правильний вибір методів сімейного виховання. Педагогічна освіта батьків розпочиналася з усвідомлення ними необхідності постійного процесу саморозвитку, що ґрунтується на свідомому прагненні до вдосконалення.

Результати констатувального дослідження вказали на необхідність пошуку нових стратегій логопедичної допомоги. Відсутність ефективної державної системи раннього виявлення та корекції порушень розвитку дітей, а також обмеженість традиційних форм логопедичного впливу визначили потребу введення поняття «логопедичний супровід сім'ї».

Розроблена та апробована програма логопедичного супроводу забезпечила пріоритетні напрями: інформаційний, діагностичний, консультативний та корекційний, представлені відповідними блоками у різні вікові періоди. Це дозволило активно залучати батьків до вирішення проблем мовленнєвого розвитку дітей та ефективно їх вирішувати.

Лише за таких умов можна очікувати свідомого ставлення батьків до мовленнєвого розвитку власних дітей, адекватної оцінки їх стану, активної позиції у пошуку логопедичної допомоги та компетентної участі у подоланні мовленнєвих порушень.

На основі запропонованої програми організації логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення, здійснено повторну діагностику щодо ефективності запропонованої діяльності. Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапу дослідження довів ефективність запропонованої програми логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення.

## ВИСНОВКИ

У роботі здійснено комплексне теоретико-методичне дослідження проблеми логопедичного супроводу родин, що виховують дітей із порушенням мовлення. Узагальнення результатів виконаної роботи підтвердило досягнення поставленої мети, реалізацію завдань і дозволило сформулювати такі висновки.

1. Опрацювання наукових джерел дало змогу встановити, що логопедичний супровід родини є окремим і надзвичайно важливим напрямом освітньо-корекційної роботи, який визначається як цілісний, довготривалий та варіативний процес, спрямований на підвищення компетентності батьків і створення оптимального середовища для дитини з мовленнєвими порушеннями. Уточнено, що логопедичний супровід родини не зводиться лише до консультування або корекційної роботи з дитиною, а полягає у партнерській взаємодії логопеда та батьків, де останні виступають активними учасниками корекційного процесу й повноправними суб'єктами прийняття рішень щодо розвитку своєї дитини. Дослідження підтвердило, що зміст логопедичного супроводу визначається не лише типом мовленнєвого порушення у дитини, але й індивідуальними особливостями сім'ї.

Виявлено низку проблем, які полягають у обмежені психолого-педагогічних знань батьків; недостатньому розумінні особливостей розвитку дитини; суперечностях у стилях виховання; внутрішньосімейних труднощах; невмінні протидіяти суспільним стереотипам; низькому рівні готовності до тривалої взаємодії з фахівцями.

2. Завдання констатувального етапу дослідження передбачало вивчення особливостей організації логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення, яке здійснювалося на основі аналізу психолого-педагогічних особливостей родини, що виховує дитини з порушеннями мовлення та вивчення готовності педагога (логопеда) до організації логопедичного супроводу родини. Констатувальний етап дослідження передбачав комплексне вивчення стану взаємодії родин та логопеда, що включало аналіз сімейного мікроклімату, стилів виховання, компетентності



батьків, готовності педагогів-логопедів до організації логопедичного супроводу.

Виявлено низку закономірностей, серед яких частина батьків схильна до гіперопіки, що знижує самостійність дитини; батьки демонстрували жорсткі та авторитарні моделі поведінки, що підсилювало мовленнєву тривожність і комунікативну пасивність дітей; у неповних сім'ях простежувався дефіцит емоційної підтримки, що впливало на рівень задоволення сімейними відносинами та соціальну впевненість дітей. Зафіксовано, що значна частина батьків недостатньо усвідомлювали власну роль у мовленнєвому розвитку дитини та потребувала спеціально організованої підтримки з боку фахівців.

Аналіз готовності логопедів засвідчив суперечність між усвідомленням важливості роботи з родинами та реальними уміннями її організовувати. Виявлено потребу педагогів у додаткових знаннях щодо особливостей розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями; шляхів формування партнерських відносин з батьками; технологій сімейно-центрованої логопедичної взаємодії; ефективних моделей спільної участі дитини, логопеда та батьків у корекційному процесі.

3. На основі результатів констатувального етапу було створено комплексну програму логопедичного супроводу, що охоплювала чотири напрями: інформаційно-просвітницький, консультативно-діагностичний, корекційний та психолого-виховний. Програма передбачала чітко структуровані форми роботи, тематику занять, методи, вправи, очікувані результати. Для батьків використовувалися бесіди, тематичні консультації, тренінги, семінари-практикуми, творчі ігри, відкриті заняття, інформаційні стенди, виставки літератури, активне залучення до корекційного процесу.

Важливою умовою стала міждисциплінарна взаємодія: логопед, вихователь, педагог, музичний керівник. Такий підхід забезпечив системність і комплексність супроводу. Для педагогів були підібрані методи формування професійної готовності: мозковий штурм, аналіз ситуацій, моделювання, ігрове проектування, інструктивні завдання, метод інтерв'ю та інші.

4. Контрольний етап дав можливість об'єктивно оцінити позитивні зміни, зумовлені впровадженням програми. Встановлено значні кількісні та якісні зміни: на 15% зменшився рівень авторитарності у вихованні, що сприяло поліпшенню емоційного контакту між батьками та дітьми. На 60% підвищився рівень задоволеності сімейними взаєминами, що свідчить про зміцнення психологічного комфорту в родині. Батьки продемонстрували зростання усвідомленої відповідальності, розуміння індивідуальних мовленнєвих потреб дитини та підвищення готовності взаємодіяти з логопедом. У дітей із мовленнєвими порушеннями зменшився рівень тривожності, ворожості та почуття неповноцінності, а позитивне ставлення до членів родини зросло на 20%. Узагальнення результатів дослідження підтвердило, що розроблена програма логопедичного супроводу забезпечує вищу результативність, ніж традиційні підходи, оскільки поєднує системність, міждисциплінарність, психолого-педагогічну підтримку та активну участь родини.

Подальше наукове вивчення потребує удосконалення змісту логопедичного супроводу дітей різного віку (особливо шкільного); дослідження впливу типу мовленнєвого порушення на варіативність супроводу; розроблення моделей супроводу з урахуванням мовленнєвого середовища, сімейного стилю виховання та соціокультурного контексту.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. Особливості розвитку та навчальної діяльності дітей із порушеннями мовлення: рекомендації для вчителів з питань корекції мовлення дітей. *Дефектологія*. 2013. № 3. С. 34–36.
2. Артеменко А., Негода Г., Скуратівська О. Соціальні аспекти порушення мовлення у дітей. *Соціальний педагог*. 2014. № 2. С. 9–16.
3. Байбара Т. Діти з мовленнєвими порушеннями. *Допомога батькам: психолог*. 2013. № 18. С. 24–25.
4. Берник Т. Л. Розвиток диференційованих форм логопедичної допомоги дітям з мовленнєвими вадами в Україні (1945-2000): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2006. 192 с.
5. Бєлова О. Б., Конопляста С. Ю. Актуальні проблеми інтеграції в освіті дітей з особливими освітніми потребами в Україні. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. №5. 2021. С. 68–76.  
<https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-11>
6. Бєлова О.Б., Конопляста С.Ю. Психолого-педагогічний дисонанс щодо інтеграції в освіті дітей з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. Одеса: Гельветіка. Вип. 43(2). 2022. С.37–42.  
[http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/43/part\\_2/7.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/43/part_2/7.pdf)
7. Бобак О. Б. Педагогічні засади соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї у II-й половині XX століття : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2015. 198 с
8. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. К.: Вид. дім «Слово», 2005. 720 с.
9. Бошкова С. В. Використання хмаро орієнтованих технологій у системі логопедичного супроводу батьків, які виховують дітей із порушеннями мовлення / С. В. Бошкова, О. В. Ласточкіна. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації* : м-ли III Всеукр. студ. конф., м. Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. С.91-94.

10. Вавіна Л. С. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушенням опорнорухового апарату та розумового розвитку. Київ: АТОПОЛ, 2010. 242 с.

11. Васильєва Н. І. Профілактика затримки мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку. *Логопед.* 2004. №1. С. 59-64.

12. Войтко В. В. Корекційно-розвиткова робота з учнями з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник/ за заг. ред. О. Е. Жосана. Кропивницький : КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2021. 104 с.

URL:

<https://drive.google.com/file/d/1StZb9DF7FxqwxajdgFGpr4ujQx4diXAm/view?usp=sharing>

13. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти URL:  
<https://drive.google.com/file/d/1jsx3zgKH8VQBVA6id2b0WShxA6YQMOj/view?usp=sharing>

14. Гаврилова Н.С . Анатомо-фізіологічні особливості периферійних органів мовлення  
URL:[https://drive.google.com/file/d/17DZJx78rM0c8yWUam6Jd\\_cVrkOvHsE5X/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/17DZJx78rM0c8yWUam6Jd_cVrkOvHsE5X/view?usp=sharing)

15. Гаврилова Н. С. Навчальна програма з логопедії: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2018. 200 с. URL:  
<https://docs.google.com/document/d/1dJjpSF8ZapASZFDcl6WLTXndVezQkFh4/edit?usp=sharing&ouid=100974480295978469984&rtpof=true&sd=true>

16. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного мовлення: монографія, Кам'янець-Подільський: ТОВ “Друк-Сервіс”, 2011. 200 с. URL:  
<https://drive.google.com/file/d/1vUS6WVNNtwiRUgjPLGPtpdT5VR7CpiR1/view?usp=sharing>

17. Галян О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 26 с.

URL:[https://drive.google.com/file/d/1OI-diNI8L5F7mwI9Fkhzz\\_GDIoiWsHg4/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1OI-diNI8L5F7mwI9Fkhzz_GDIoiWsHg4/view?usp=sharing)

18. Гончар Л. В. Теоретико-методичні засади формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин : дис. .... доктора пед. наук : 13.00.07 / Л.В.Гончар. Київ, 2018. 505 с.

19. Гриценко В.Г. Формування навчального середовища з використанням соціальних хмарних сервісів Хмарні технології в освіті: матеріали Всеукраїнського науково-методичного Інтернет-семінару (21.12.2012 р.). Кривий Ріг : КМІ, 2012. С. 29-30.

20. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. URL: [https://drive.google.com/file/d/1\\_gmOdFqF0DRp7t3nUm3umZUieMyK5oAU/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1_gmOdFqF0DRp7t3nUm3umZUieMyK5oAU/view?usp=sharing)

21. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків: Право, 2023. 368 с. URL: [https://drive.google.com/file/d/1tJZuAfhSqWau7lS30E5BSpVL\\_slGTUMb/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1tJZuAfhSqWau7lS30E5BSpVL_slGTUMb/view?usp=sharing)

22. Деснова І. С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «теорія та методика професійної освіти». О.:Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2011. 20 с.

23. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. Актуальні питання корекційної освіти. 2016. Вип. 7. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/dmitrijeva-iv-komandnavzajemodija-fahivciv-u-procesi-individualnogo-suprovodu-ditini-v-umovah-inkluzivnogonavchannja.html>

24. Дослухаючись голосів батьків: Аналіз існуючої системи послуг для родин, які виховують дитину з особливими потребами у віці 0-4 роки, та інноваційної послуги раннього втручання. URL : <http://rvua.com.ua/library-materials>

25. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 308 с.

26. Зюзько Д. С. Логопедичний супровід дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах логопедичного пункту: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр /Д. С. Зюзько, науковий керівник В. В. Кобильченко. Суми :СумДПУім. А. С. Макаренка, 2021.109 с.

27. Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру : метод. посіб. / авт. кол. за. ред. А.Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 228 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1If3xpMfW1BihxbiUUSD0YA2MLjYURHbw/view?usp=sharing>

28. Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Л. Галенко. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 110 с. URL: [https://drive.google.com/file/d/1yzdaiepSgrCQxjw1vpPzWs88Aj\\_G5h2q/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1yzdaiepSgrCQxjw1vpPzWs88Aj_G5h2q/view?usp=sharing)

29. Іншаков А. Є., Іншакова І. Є. Спеціальна методика розвитку мовлення дітей з ТПМ. Навчально-методичний посібник до курсу (для студентів бакалаврату спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія). Кривий Ріг: КДПУ. 285 с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1-UJfVO5wK-A8IAJGuktHQMaaOC7LaizT>

30. Кабельнікова Н. В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник / Херсон: Борисфен-про, 2017. 222 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KElignp0uPJCAbBSpTxcPuUqGd2RWJJ8q/view?usp=sharing>

31. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: дис.... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ. 2010. 208 с.

32. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
33. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
34. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
35. Конопляста С. Ю., Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 17. С. 105 - 107. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu\\_019\\_2011\\_17\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_30)
36. Конопляста С. Ю. Синиця А. О. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей раннього віку з ЦП та їх батьків як запоруки успішної соціалізації. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова*. Випуск 37. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: 36. наукових праць. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2019. С. 63-72.
37. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/15mBTHWuhLMKDnj9pB11c7qWOe6K8ncUI/view?usp=sharing>
38. Король А. В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. *Молодий вчений*. 2018. № 5.2 (57.2), травень. С. 54-57.
39. Кузенко О. Й., Кудярьська Т. Р., Кравець Н. С. Актуальні аспекти психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку особистості в період дошкільного дитинства. *Modern Approaches to Ensuring Sustainable Development*. Collective Monograph. Katowice: 2023. С.362-367.

40. Кудярска Т., Сташевська Д. Готовність учасників міждисциплінарної команди до супроводу дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання. *Професійна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (вітчизняний та зарубіжний досвід): збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (29 квітня 2024 р., м. Чернівці), 2024, С. 154-157 (188с.).

41. Кудярска Т. Р. Взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у розвитку дитини з особливими освітніми потребами. *Педагогічні студії. Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії) та наукових керівників* (з міжнародною участю). Вип. 2. Кременець: ВЦ КОГПА, 2025. С. 62-65 (173с.).

42. Ласточкіна О., Лянна О. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* № 3 (66), вересень, 2019. DOI випуску 10.33310/2518-7813-2019-66-3

43. Липа В. О., Гаврилов О. В. До питання про загальний стан державної підтримки дітей з особливими потребами в Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Серія: соціальна педагогіка. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 17, ч. 1. С. 73–83.

44. Логопедія (порушення писемного мовлення): практикум для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта / укладач О.І. Чекан, Мукачево: МДУ, 2022. 50 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Q9uzs53YtiFKbIyyPdJ4g-dDTw6J7r-D/view?usp=sharing>

45. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1YcL7nOsgH-tU-CnjI71iuiK4uA-310av/view>

46. Маріна І. О. Професійна компетентність логопедів як умова здійснення науково-обґрунтованої логопедичної роботи. URL:



<https://vseosvita.ua/library/profesijna-kompetentnist-logopediv-ak-umova-zdijsnenna-naukovo-obgruntovanoi-logopedicnoi-roboti-163543.html>

47. Мартинчук О. В. Стратегічні орієнтири удосконалення фахової підготовки вчителів-логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2014. Вип. 4. С. 225-234.

48. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017, № 9. С. 125 - 134.

49. Потапчук Т. Технологія професійної підготовки майбутнього вчителя до співробітництва з батьками дітей. *Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.)* / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук. Біла Церква : КНЗ КОР «КОІПОПК», 2022. 148 с. С.97-99. <https://mail.ukr.net/attach/get/..pdf>

50. Потапчук Т., Чупахіна С., Кирста Н., Кравець Н.. Взаємодія фахівців ЗДО з сім'єю дитини з порушенням мовлення: теоретичні аспекти. *Acta Paedagogika Volynienses*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, Вип.1. т1. 2022. С.183-191.

51. Потапчук Т., Кирста Н., Кравець Н. Теоретико-практичні питання педагогічної співпраці сім'ї та ірц у особистісному розвитку дитини з ООП. фаховий журнал категорії Б зі спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки; 281 Публічне управління та адміністрування «*Суспільство та національні інтереси*». Журнал. 2024. № 4(4) 2024. Київ, 2024.С.618-630. DOI:[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-618-630](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-618-630).

52. Потапчук Т. Організація та методика емпіричного дослідження логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення. *Дошкільна і спеціальна освіта в умовах сьогодення: тенденції, ідеї, можливості*: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 29 травня 2025 року

(електронне видання) / укладачі М.В.Матішак, Н.В.Захарасевич; За заг. ред. Л.О.Мацук. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. С.149-155. (224 с.).

53. Потапчук Т. Логосупровід батьків, що виховують дитину з мовленнєвими порушеннями у сучасних умовах. *Дошкільна освіта в Україні: актуальні проблеми, досвід та перспективи* / Зб. наук. та наук.-метод. праць [ред. кол.: І. Вашеняк (гол.) та ін.]. Хмельницький. ХОІППО ім. А. Назаренка. 2025. С.268-271. (354 с.).

54. Потапчук Т., Джус О. Наукові основи психолого-педагогічного супроводу сімей. *Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 7 листопада 2025 р.* / за ред. Т.О. Докучиної, відп. секретар О.І. Дмитрієва. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. С.314-318. (408 с.).

55. Потапчук Т., Джус О., Мицько В. Теоретичні основи психолого-педагогічного та логопедичного супроводу сім'ї, що виховують дитину з порушеннями мовлення. *«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки»*. Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2025. Випуск 220. С.401-406. (393 с.). [DOI:10.36550/2415-7988-2025-1-220-401-406](https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-401-406)

56. Потапчук Т. Сучасний стан теорії та практики виховання дітей із порушеннями психофізичного та мовленнєвого розвитку в сім'ї. *Осінні читання освітян. Освіта під час війни: актуальні аспекти, ефективні форми та безпечний простір: матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 30 жовтн. 2025 р.)* / голов. ред. В. О. Аніщенко; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2025. С.312-315. (320 с.).

57. Рібцун Ю.В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками: молодша логопедична група для дітей із ЗНМ. *Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання*. рр. 2011р. С.33-37.

58. Сак Т. В. Організація співпраці в інклюзивному класі. Дефектологія. Особлива дитина: *Навчання і виховання*. 2013. №4 (68). С.19-23.
59. Синиця А. О. Актуальність логопедичного супроводу дітей раннього віку з ЦП у сучасному соціумі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць: вип. 14 / за ред.О.В.Гаврилова, В.М.Синьова. Кам'янецьПодільський: ПП Медобори-2006, 2019. С. 290-302
60. Сінопальнікова Н. М. Структура професійної підготовки вчителя-логопеда. *Зб. наук. пр. всеукр. наук.-практ. конф. «Педагогіка здоров'я»* (7 квітня, м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2011. С. 331 – 334.
61. Соколова-Головльова А. А. Логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної освіти: кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр: спец. 012 Дошкільна освіта / А. А. Соколова-Головльова ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. теорії, технологій і методик дошк. освіти. Харків, 2024. 68 с.
62. Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування : монографія. К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. 299 с.
63. Форостян О.І. Логопедичний супровід дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах логопедичного пункту. *Проблеми реабілітації*: збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції). Одеса : С. 215-219.
64. Цимбал-Слатвінська С. В. Етапи становлення професійної підготовки майбутніх логопедів у системі спеціальної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. № 2 (65). С. 334–340.
65. Черніченко Л. А. Інклюзивна освіта як сучасна освітня інновація. *Молодий вчений*. Херсон, 2016. №12. С. 537–542.
66. Швець М. Інклюзивна освіта — навчання без бар'єрів. *Управління освітою*. 2016. № 1. С. 21 –25.

67. Шевченко О. Е. Розвиток логопедичної допомоги в Україні. Дефектологія. 2003. №2. С.49–52.
68. Шевченко О. Е. Становлення та розвиток системи підготовки дефектологічних кадрів для закладів спеціальної освіти України (1918- 1941 рр.) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2004. 185 с.
69. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально педагогічна. 2011. Вип. 17(1). С. 7–11.
70. Шеремет М.К. Актуальні проблеми спеціальної освіти. *Науковий часопис*: зб. наукових праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. № 7. С. 79–81.
71. Як організувати іноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція інклюзивне навчання /О. О. Савченко, Г. В. Кукуруза, Ю. М. Швалб.; [упоряд. Л. Л. Сідельнік]. К. : ЛДЛ, 2007. 256 с.
72. Folkins, JW. Speech production. *Speech, Language and Hearing*. Vol. 1. Normal processes / Folkins, JW, and DP. Kuehn. Philadelphia : WB Saunders, 1982. P. 246–285.
73. Ingram D. Phonological Disability in children. London, 1976. P. 140
74. Jacobson R. Studies on Child Language and Aphasia. *The Hague*, 1971. P. 53-72
75. Jaffress L. A. (Ed.) Cerebral mechanisms in behavior: the Hixon symposium. N. Y., 1951. P 192-215.
76. Jenkinse E., Lohr F. Severe articulation disorder and motor ability. *J. of Speech and Hearing disorders*, 1964. V. 29. P. 286-292.
77. Jernigan T. L., Hesselink J., Sowell E., Tallal P. Neurological status of language-impaired and normal children. *Ann. Neurol.*, 1981. V. 10. P. 159-163.

78. Karlin G. W. Aphasias in children. *Amer. J. of diseases of children*, 1954. V. 87. N 6. P. 752-767.

79. Plante E. Classifications of adults for family studies of developmental language disorders / Plante E., Shenkman K., Clark M. *JSHR*. 1996. V.39. P. 661–667.

80. Lass, Norman J. (1988). *Handbook of Speech-Language Pathology and Audiology*. St. Louis: Mosby-Year Book. ISBN 1-55664-037-4. OCLC 18543553

81. Schneider K. Therapist's personal maturity and therapeutic success. How strong the link. *The psychotherapy Patient*. 1992. Vol. 8 № 3-4.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### Тест «Вимірювання батьківських установок і реакцій» (PARI)

Опитувальник PARI (4-я форма) включає 115 тверджень, що стосуються сімейного життя і виховання дітей. У нього закладені 23 шкали, по п'ять питань в кожній є шкали, пов'язані між собою. Твердження в опитувальнику розташовані так, що вони повторюються в шкалі через кожні 23 пункту. Наприклад, шкала 1 "Надання дитині можливості висловитися" включає в себе пункти 1, 24, 47, 70, 93; шкала 2 "Оберігання дитини від труднощів" - пункти 2, 25, 48, 71, 94 і т.д.

Опитувальник об'єднує такі шкали (наводимо їх назви в тому вигляді, в якому вони дані в опитувальнику):

1. Надання дитині можливості висловитися.
2. Оберігання дитини від труднощів.
3. Обмеження матері роллю господині дому.
4. Придушення волі дитини.
5. Жертовність батьків.
6. Страх заподіяти шкоду дитині.
7. Подружні конфлікти.
8. Строгість батьків.
9. Дратівливість батьків.
10. Залежність дитини від матері.
11. Заохочення залежності дитини від батьків.
12. Придушення агресивності дитини.
13. Мучеництво батьків.
14. Рівність батьків і дитини.
15. Заохочення активності дитини.
16. Уникання спілкування з дитиною.
17. Неуважність чоловіка до дружини.
18. Придушення сексуальності дитини.

19. Влада матері.
20. Нав'язливість батьків.
21. Товариські стосунки між батьками і дітьми.
22. Прискорення розвитку дитини.
23. Необхідність сторонньої допомоги у вихованні дитини. PARI - багатовимірний опитувальник. У результаті виявлення зв'язків між шкалами за допомогою факторного аналізу було отримано три фактори.

### **Фактор 1. Гіперопіка - відсутність батьківської опіки**

Цей фактор об'єднує шкали, що характеризують опікує спосіб впливу батьків на дитину (табл. 1). Виразність факторів свідчить про те, що батьки прагнуть все знати про дитину, захищати його від життєвих складнощів, від турбот, які могли б втомити доньку чи сина. Діти повинні в усьому слухатися батьків, розуміти, що мудрість їхніх батьків є вища мудрість, причому батьки прагнуть обмежити сторонній вплив на дитину, підкреслюючи власну роль.

Виявилося, що з опікою як способом виховання зв'язано придушення сексуальності і агресивності дитини. На думку батьків, дитина повинна уникати бійок у будь-яких ситуаціях, у разі конфліктів звертатися до дорослим. Ці особливості батьківського виховання ще раз підкреслюють необхідність м'якості, слухняності дитини, її недостатню зрілість, а отже, і необхідність залежності від дорослого.

Протилежний полюс фактора свідчить про відмову батьків від опіки над дитиною, про існування між батьками і дитиною великий міжособистісної дистанції. Батьки заперечують значення власного впливу на дитину.

Таблиця 1

**Шкали, складові фактор 1**

| <b>№ шкали</b> | <b>Назва шкали</b>                       | <b>Факторна навантаження</b> |
|----------------|------------------------------------------|------------------------------|
| 2              | Оберігання дитини від труднощів          | 0,724                        |
| 10             | Залежність дитини від матері             | 0,479                        |
| 11             | Заохочення залежності дитини від батьків | 0,502                        |
| 12             | Придушення агресивності дитини           | 0,612                        |
| 18             | Придушення сексуальності дитини          | 0,513                        |
| 20             | Нав'язливість батьків                    | 0,543                        |

**Фактор 2. Відсутність демократичності у відносинах з дитиною - демократичність**

Один полюс фактора свідчить про відмову батьків від демократичності, рівності в спілкуванні з сином або дочкою, а протилежний полюс, навпаки, про переважних установках батьків на демократичність (табл. 2). Батьки надають дитині можливість висловити свою думку, рахуються з ним, спілкуються з ним на рівних, намагаються брати участь у його справах, поділяють і заохочують його інтереси.



Таблиця 2

## Шкали, складові фактор 2

| №<br>ш<br>кали | Назва шкали                               | Факторна<br>навантаження |
|----------------|-------------------------------------------|--------------------------|
| 1              | Надання дитині можливості<br>висловитися  | -0,882                   |
| 14             | Рівність батьків і дитини                 | -0,484                   |
| 15             | Заохочення активності дитини              | -0.462                   |
| 21             | Товариські відносини і участь в<br>дитині | -0,448                   |

## Фактор 3. Диктат у вихованні - відмова від авторитарності

Виразність даного чинника говорить про наявність у батьків установки на авторитарність у вихованні дитини (табл. 3). Батьки вважають, що суворе виховання є найбільш ефективним для дитини, вони припускають в дитині погані нахили, які необхідно переломити. У цьому разі виконання батьківських обов'язків супроводжується дратівливістю, почуттям їх обтяжливості.

Таблиця 3

## Шкали, складові фактор 3

| №<br>шкали | Назва шкали               | Факторна навантаження |
|------------|---------------------------|-----------------------|
| 4          | Придушення волі<br>дитини | 0.403                 |
| 7          | Подружні<br>конфлікти     | 0,461                 |
| 8          | Строгість батьків         | 0,550                 |
| 9          | Дратівливість<br>батьків  | 0,650                 |
| 13         | Мучеництво батьків        | 0,504                 |

**Примітка.** Отримані фактори частково збігаються з факторною структурою оригінальної методики, в якій закладені чотири основні чинники: "авторитарність", "демократичність", "опіка" і "подружні відносини". У нашому випадку не виділилась чинник, що характеризує подружні стосунки, одна з шкал якого увійшла до фактор "диктат у вихованні". По всій видимості, подружні конфлікти і здійснення диктату у вихованні, супроводжуване почуттям обременительности батьківських обов'язків, є показниками загального неблагополуччя сім'ї.

**ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ**

Прочитайте всі наведені нижче твердження і оцініть кожне з них наступним чином: "С" - повністю згоден; "з" - майже згоден; "н" - швидше не згоден; "Н" - повністю не згоден. Деякі твердження можуть здатися вам

однаковими, однак це не так: вони подібні, але не однакові. Це зроблено для того, щоб вловити можливі, навіть невеликі, відмінності у поглядах на виховання дітей. На заповнення запитальника буде потрібно приблизно 20 хвилин.

### **Тестовий матеріал**

1. Дітям можна не погоджуватися з думкою батьків, якщо вони відчують, що їхні судження більш вірні.
2. Хороша мати повинна оберегати дитину навіть від незначних життєвих труднощів.
3. Для хорошої матері будинок - це найголовніше.
4. Деякі діти настільки погані, що страх перед дорослими може тільки послужити їх благу.
5. Діти повинні знати, що батьки заради них змушені відмовлятися від багатьох чинників.
6. Потрібно міцно тримати дитину під час купання, тому що в якийсь момент він може вислизнути.
7. Люди, які думають, що можуть прожити у шлюбі не сварячись, не знають життя.
8. З часом діти будуть вдячні за суворе виховання.
9. Діти дратують будь-яку жінку, якщо вона змушена бути з ними цілий день.
10. Набагато краще для дитини, якщо він ніколи не засумнівається в правоті матері.
11. Більшості батьків слід було б виховувати в дітях уміння прислухатися і приймати думку батьків.
12. Дитина має бути вихований так, щоб уникати бійок у будь-яких ситуаціях.
13. Найжахливіше для жінки у веденні домашнього господарства - це почуття, що вона не встигне зробити все.

14. Батькам слід було б пристосовуватися до дітей, замість того щоб чекати, що діти пристосуються до них.

15. Оскільки дитині в житті багато чого засвоїти, непросто, щоб він просто так витрачав час.

16. Якщо ви дозволите своїм дітям скаржитися, то вони будуть скаржитися чим далі, тим більше.

17. Матері краще б справлялися з дітьми, якби батьки були добрішими.

18. Маленькій дитині не слід чути розмови про секс.

19. Якщо мати не зуміє створити вдома гарні домашні традиції, то і у дітей, і у чоловіка будуть зайві складності.

20. Матері слід було б взяти за правило знати все, що думає її дитина.

21. Діти були б більш щасливі і краще б себе вели, якби батьки виявляли інтерес до їхніх справах.

22. Більшість дітей повинні бути привчені до туалету до 15 місяців.

23. Немає нічого гіршого для молодої матері, ніж виховувати свою першу дитину без допомоги.

24. У дітей слід було б заохочувати прагнення висловитися, якщо вони вважають, що якісь правила в сім'ї нерозумні.

25. Матері слід робити все, щоб захистити дитину від розчарувань.

26. Жінка, яка захоплюється вечірками, рідко стає хорошою матір'ю.

27. Часто можна запобігти поганий вчинок дитини, усунувши можливу причину такого вчинку.

28. Мати повинна бути готова віддати своє щастя заради щастя дитини.

29. Всі молоді матері бояться бути незграбними при догляді за дитиною.

30. Бувають ситуації, коли жінці потрібно прямо і різко поговорити з чоловіком, щоб зміцнити своє становище.

31. Суворі дисципліна розвиває сильний характер.

32. У матерів часто виникає почуття, що вони більше ні хвилини не можуть виносити свою дитину.

33. Батьки ніколи не повинні виглядати в очах дитини в поганому світлі.

34. Дітей потрібно навчити рахуватися з батьками більше, ніж з усіма іншими дорослими.

35. Дитину слід виховувати так, щоб у разі конфліктів він звертався до батьків і вчителів, а не бився.

36. Жінка, що віддає дитині весь свій час, відчуває почуття, що у неї "підрізали крила".

37. Батькам слід заслужити повагу дітей своїми вчинками.

38. Діти, які докладають зусиль для досягнення успіху, пізніше зрозуміють, як багато вони упустили.

39. Батьки, які заохочують дитину до того, щоб він говорив про свої проблеми, не розуміють, що іноді краще залишити його одного.

40. Чоловіки могли б активніше виконувати свою частину роботи по дому, якби були менш егоїстичними.

41. Дуже важливо не дозволяти маленьким хлопчикам і дівчаткам бачити один одного повністю роздягненими.

42. Для дітей і для чоловіка краще, коли мати в змозі сама впоратися з більшістю труднощів.

43. Дитина ніколи не повинна мати секретів від батьків.

44. Якщо сміятися над дитячими жартами і жартувати з дітьми, це багато що полегшує в сім'ї.

45. Чим швидше дитина навчиться ходити, тим легше його буде навчати.

46. Несправедливо, якщо жінка змушена нести одна все тягар виховання дитини.

47. Дитина має право на власну точку зору, і йому повинно бути дозволено її висловлювати.

48. Дитину потрібно захистити від роботи, яка була б занадто стомлюючою і важкою для нього.

49. Жінка повинна вибирати: або вона буде гарною господинею дому, або буде спілкуватися з сусідами і приятелями.

50. Розумні батьки рано дадуть зрозуміти дитині, хто в сім'ї приймає рішення.

51. Мало жінок отримують ту вдячність, яку заслуговують за те, що вони зробили для своїх дітей.

52. Мати все життя буде дорікати собі, якщо з її дитиною станеться нещасний випадок.

53. Навіть якщо чоловік і дружина люблять один одного, все одно вони можуть дратувати один одного і сваритися.

54. Діти, яких виховують у строгих правилах, виростають дуже хорошими людьми.

55. Рідкісна мати може бути лагідною з дитиною весь день.

56. Дітям не слід було б дізнаватися поза домом що-небудь таке, що ставило б під сумнів погляди батьків.

57. Дитина рано починає розуміти, що немає більшої мудрості, ніж мудрість його батьків.

58. Не можна виправдати дитини, яка б'є іншого.

59. Більшість молодих матерів найбільше обтяжуються тим, що прив'язані до будинку.

60. Несправедливо, що дітей дуже часто примушують до компромісів.

61. Батьки повинні виховувати дітей так, щоб вони зрозуміли, що для того щоб досягти чогось, потрібно займатися справою, а не втрачати час дарма.

62. Батьки повинні відразу зробити так, щоб діти не докучали їм своїми проблемами.

63. Якщо мати не справляється з дитиною, то це тому, що батько не допомагає їй по дому.

64. Діти, які цікавляться сексуальними проблемами, ставши дорослими, скоюють сексуальні злочини.

65. Планувати домашнє господарство повинна мати, оскільки вона одна знає, що робиться в будинку.

66. Тривожні батьки намагаються дізнатися все, про що думає їхня дитина.

67. Батьки, які з цікавістю слухають розповіді дітей про їхні вечірках, закоханостях, жартах, полегшують їх дорослішання.

68. Чим раніше батьки послаблюють свої емоційні зв'язки з дитиною, тим легше їй буде вирішувати його власні проблеми.

69. Розумна жінка зробить все можливе, щоб хто-небудь був з нею поруч до і після народження дитини.

70. Беручи якесь рішення, батькам слід всерйоз рахуватися з думкою своїх дітей.

71. Батьки повинні зробити все можливе, щоб їх дитина не потрапила у важку ситуацію.

72. Багато матерів забувають, що місце матері вдома.

73. Дітям потрібно, щоб їм допомогли позбутися їхніх природних поганих схильностей.

74. Діти повинні бути більш уважні до своїх матерів, так як матері дуже багато чого переносять заради них.

75. Більшість матерів бояться, що можуть пошкодити немовляти, доглядаючи за ним.

76. У сім'ї можуть бути конфлікти, які мирно залагодити неможливо.

77. Від більшості дітей потрібно вимагати більшої дисциплінованості, ніж це зазвичай роблять.

78. Виховання дітей - руйнівна робота для нервів.

79. Дитині не слід запитувати, про що думають його батьки.

80. Батьки заслуговують найвищої оцінки і поваги своїх дітей.

81. Дітей не треба заохочувати битися і боротися, так як це часто призводить до неприємностей і травм.

82. Одна з неприємних сторін у вихованні дитини та, що у вас немає достатньо вільного часу, щоб робити те, що вам подобається.

83. У певних межах батьки повинні поводитися з дитиною як з рівним.

84. Дитина, з яким у батьків встановлені неформальні відносини, найчастіше буває щасливий.

85. Якщо дитина чимось засмучений, то краще не надавати цьому серйозного значення, а залишити його одного.

86. Якби матері могли здійснити своє найзаповітніше бажання, то швидше за все вони попросили б своїх чоловіків бути більш чуйними.

87. Секс - одна з найскладніших проблем виховання.

88. Усій сім'ї буде краще, якщо всю відповідальність і турботу про неї візьме на себе мати.

89. Мати має право знати все, що відбувається в житті її дитини, тому що дитина - частина її.

90. Якщо батьки будуть іноді жартувати з дітьми, то діти більш охоче приймуть і їхні поради.

91. Матері потрібно докласти багато зусиль, щоб привчити дитину до туалету якомога раніше.

92. Більшості жінок необхідно більше часу, ніж їм дають зараз, для того щоб залишатися вдома після народження дитини.

93. Якщо у дитини неприємності, краще, щоб він знав, що він не буде покараний, якщо розповість про це своїм батькам.

94. Дітей потрібно захищати від непосильної роботи, щоб не позбавляти їх впевненості в собі.

95. Доброю матері цілком достатньо спілкування всередині сім'ї.

96. Іноді необхідно, щоб батьки зломали волю дитини.

97. Матері жертвують майже всіма своїми задоволеннями заради дітей.

98. Мати найбільше боїться, як би з її вини з дитиною що-небудь не сталося.

99. Сварки природні, якщо в шлюб вступили дві людини, кожен з яких має власну думку.

100. При суворому вихованні діти більш щасливі.

101. Якщо дитина егоїстичний і вимогливий, це, природно, виводить матір з себе.

102. Немає нічого гіршого, ніж критикувати мати при дитині.



103. У дітях найважливіше виховати вміння прислухатися і приймати думку батьків.

104. Більшість батьків воліють спокійних дітей.

105. Для молоді матері обов'язку по вихованню дитини в тягар, так як вони не дозволяють їй реалізувати себе в інших сферах життя.

106. Немає жодних підстав, щоб батьки жили так, як вони хочуть, а дітям забороняли це робити.

107. Чим раніше дитина зрозуміє, що даремно витрачений час є втрачений час, тим краще для нього.

108. Якщо ви проявляєте інтерес до дитячих проблем, то діти зазвичай складають купу історій, щоб цей інтерес підтримати.

109. Мало хто з чоловіків розуміє, що їхнім дружинам, які виховують дітей, також хочеться розважитися.

110. З дитиною щось негаразд, якщо він ставить багато питань про секс.

111. Заміжня жінка знає, що вона повинна взяти на себе ініціативу у веденні сімейних справ.

112. Мати повинна бути впевнена, що вона знає все потаємні думки своєї дитини.

113. Якщо ви робите щось разом з дітьми, то вони відчують себе ближче до вас і їм буде легше спілкуватися з вами.

114. Дитину слід якомога раніше відлучати від грудей і від пляшечки.

115. Турбота про маленьку дитину доставляє стільки клопоту, що не можна очікувати, щоб жінка впоралася з цим одна.

## Додаток Б

### Анкета-тест для батьків дитини, яка відвідує логопедичний пункт

1. Чи звертаєте ви увагу на вимову вашої дитини, виправляєте мовленнєві помилки? а) так, вся сім'я стурбована цим. б) намагаємося, але часу не вистачає. в) іноді, по ситуації. г) вважаю, це не обов'язково.

2. Чи пам'ятаєте ви, коли і які у вашої дитини з'явилися перші слова? а) звичайно, ми навіть записували. б) пам'ятаю, коли заговорив. в) пізно заговорив, точно не пам'ятаю. г) не пам'ятаю - стільки часу пройшло!

3. Чи завжди ви виконуєте з дитиною завдання логопеда? а) так. б) стараємося. в) чесно - немає. г) які завдання?

4. На вашу думку, коли необхідно йти на консультацію до логопеда? а) коли щось не розуміємо. б) коли запросить логопед. в) коли вимагає / нагадує вихователь і логопед. г) коли попросить дитина.

5. Чи знайомі ви з нормами мовленнєвого розвитку (норми розвитку мовлення дітей 4-7 років) (ні; так, напишіть онтогенез звукоутворення):

6. Чи ознайомлюєтеся ви з результатами логопедичного висновку (діагноз; розумієте ви, що означає цей діагноз)

7. Чи знайомі Ви з поняттям «Фонематический слух» (ні, так, поясніть, що означає це поняття?)

8. Чи знайомі ви з поняттями «Дислалія», «Загальне недорозвинення мовлення» (ні, так, що означають дані поняття?)

9. Як ви гадаєте, яка участь батьків у корекційно-логопедичному процесі? (необхідна, не потрібна, не грає ролі)

10. Які способи розвитку мовлення дитини ви знаєте?

11. На вашу думку, вчитель-логопед це людина, яка ....

- Виправляє звуковимову;

- Розвиває мову;

- Розвиває пам'ять і мислення; Вчить розрізняти звуки; Вчить вимовляти «букви», «Р»; Займається усуненням недоліків мовлення; Грає з дітьми; Готує до школи; інше

12. Як ви вважаєте, хто несе відповідальність за результат роботи з корекції мовленнєвих недоліків вашої дитини:

- Учитель-логопед;
- Батьки;
- Учитель-логопед і батьки;
- Вихователі;
- Учитель-логопед, вихователі та батьки;
- Дитячий садок та школа;
- Сама дитина;
- інше \_\_\_\_\_.

13. Ви готові відвідувати логопеда та виконувати його рекомендації, якщо це буде потрібно для більш успішної роботи з виправлення мовленнєвих недоліків дитини?

14. Яка форма інформування з питань мовленнєвого розвитку дитини була б для вас найбільш зручною?:

- Персональний сайт, (або блог) вчителя-логопеда;
- Сайт дитячого садка;
- Інформаційний стенд в приймальні групи дитячого садка;
- Індивідуальна зошит (Блокнот) вашої дитини;
- Групова бесіда з учителем - логопедом;
- Індивідуальна бесіда з учителем-логопедом;
- Бесіда з вихователем;
- Батьківські збори;

Ключ: 1, 2, 3, 4: а-3; б-2; в-1; г-0. 5, 6, 7, 8, 9, 10: ні-0;

так-1;

наявні короткі пояснення-3;

наява повна відповідь-4. 11, 12: жоден варіант не вірний-0;

наявний хоч один правильний варіант-1. 13,

14: відповідь не оцінюється.

## Додаток В

**Напрямки діяльності фахівців логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення**

|                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Психолог          | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Створення умов для оптимізації спілкування «Дитина-дорослий»</li> <li>-Профілактика емоційних порушень у дітей та дорослих</li> <li>- Розвиток вищих психічних функцій у дітей</li> <li>- Підвищення логопедичноїкомпетентності батьків у питаннях виховання та навчання дітей</li> <li>- Інформування педагогів про результати психологічної діагностики</li> <li>- Складання спільного плану роботи, визначення завдань та розмежування обов'язків</li> <li>- Проведення спільних заходів</li> </ul> |
| Логопед           | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей</li> <li>- Розвиток зв'язного мовлення</li> <li>- Постановка звуковимови</li> <li>- Взаємодія з батьками</li> <li>- Обговорення результатів логопедичної діагностики</li> <li>- Методичні рекомендації щодо методів та прийомів</li> </ul>                                                                                                                                                                                                     |
| Музичний керівник | <ul style="list-style-type: none"> <li>-Логоритміка</li> <li>- Музичні логопедичні розспівування</li> <li>- Співвідношення рухів із мовленнєвою координацією</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Вихователь        | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Охорона життя та здоров'я дитини</li> <li>-Використання зв'язного мовлення у різних ситуаціях,</li> <li>- Взаємодія з батьками,</li> <li>-Розподіл функціональних ролей серед суб'єктами інклюзивної практики у діяльності,</li> <li>- Вироблення програми спільної роботи</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                  |
| Батьки            | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Спостереження за дитиною</li> <li>- Активна участь у розвитку та вихованні дитини</li> <li>- Фіксування змін у мовленнєвому та психологічний стані дитини</li> <li>- Активна участь у заходах закладу дошкільної освіти</li> <li>- Співпраця з фахівцями</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                    |

## Додаток Г

**План реалізації основного етапу логопедичного супроводу родин, що виховують дітей з порушенням мовлення**

| Найменування                       | Форми                                                                                                                                   | Учасники                                                                                       | Терміни                             | Результати                                                                                                                        |
|------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Інформаційно-діагностичний блок | - бесіда з батьками та дитиною;<br>- спостереження за дитиною з порушенням мовлення;<br>- діагностика емоційного стану батьків та дітей | Психолог<br>Логопед<br>Вихователі<br>Батьки<br>Дитина з порушенням мовлення                    | 3 дні реабілітації                  | Визначення дитячо-батьківських взаємин та особливостей дитини (поведінка, взаємини з оточуючими, рівень розвитку емоційної сфери) |
| 2. Інформаційно-пізнавальний блок  | -консультації;<br>- лекції;<br>- семінари практикуми;<br>- конференції;<br>- ігри<br>- буклети, брошури                                 | Батьки,<br>Психолог,<br>Логопед,<br>Вихователі,<br>Соціальний педагог,<br>Музикальний керівник | Весь курс реабілітації (14-15 днів) | Поінформованість батьків про особливості мовленнєвого розвитку дитини                                                             |
| 3. Корекційний блок                | -тренінги;<br>- заняття з відповідними програмами реабілітації;<br>- батьківські збори                                                  | Батьки<br>Діти<br>Психолог                                                                     | Основна частина курсу реабілітації  | Сформованість практичних навичок у батьків щодо виховання дітей з порушенням мовлення                                             |
| 4. Дозвіллевий блок                | - свята;<br>- виставки                                                                                                                  | Вихователі<br>Батьки<br>Діти<br>Психолог                                                       | 3-5 днів                            | Встановлення теплих, довірливих відносин між педагогами, батьками та дітьми                                                       |

## Додаток Д

## Тематичне планування занять для батьків та дітей

| Форма проведення                       | Тема заняття, вправи                                                                                                                                                                                                        | Мета                                                                                             | Заплановані результати                                                                                                      |
|----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Інформаційно-діагностичний блок        |                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                  |                                                                                                                             |
| Батьківські збори для батьків та дітей | «Знайомство та згуртування»<br>Вправи:<br>«Ласкаве ім'я»,<br>«Міняюся місцями»,<br>«Несподівані картини»                                                                                                                    | Формування сприятливого психологічного клімату та довірливих відносин між педагогами та батьками | Знайомство батьків та дітей один з одним та з педагогами, встановлення позитивного емоційного контакту                      |
| Індивідуальні бесіди з батьками        | «Опитувальник аналізу родинних взаємин»,<br>анкета «Оцінка своїх взаємин з дитиною»,<br>«Кінетичний малюнок родини»,<br>«Сімейна соціограма»,<br>анкета «Психологічний тип батьків»,<br>Тест «Функціональний ресурс родини» | Уточнення запитів кожного з батьків; діагностика емоційного стану                                | Виявлення проблемних логопедичних зон в кожній родині                                                                       |
| Інформаційно-пізнавальний блок         |                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                  |                                                                                                                             |
| Консультації                           | «Навчання та виховання дітей з порушенням мовлення»,<br>«Як спілкуватися з дитиною з порушенням мовлення»,                                                                                                                  | Поінформувати батьків про особливості виховання та розвитку дітей з порушеннями мовлення         | Підвищення логопедичної компетентності батьків. Ознайомлення батьків з віковими особливостями дітей з порушеннями мовлення. |

|                                      |                                                                                                                                                                    |                                                                                                                            |                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                      | «Труднощі та проблеми у вихованні дитини з порушенням мовлення»                                                                                                    |                                                                                                                            |                                                                                                                                                     |
| Семінари практику ми                 | Вправи: «Вислухай іншого», «Активне слухання», «Скажи мені свою таємницю», «Слухай почуття»                                                                        | Розвиток навичок невербального спілкування та створення сприятливого психологічного клімату                                | Формування практичних навичок у вихованні та навчанні дітей з порушенням мовлення. Вміння висловлювати свої почуття та розуміти свій емоційний стан |
| Лекції                               | «Про виховання дитячої самостійності», «Що таке моральність та як її виховувати», «Гра – найкращий помічник у заняттях з дітьми вдома», «Вчимо дітей спостерігати» | Формування та підвищення логопедичної компетентності батьків у питаннях виховання та навчання дітей                        | Використання отриманих знань щодо виховання та навчання на практиці у домашніх умовах                                                               |
| Консультації                         | «Основні принципи використання заохочень та покарань»<br>Вправи: «Асоціація», «Яскравий негативний спогад»                                                         | Знайомство з принципами використання заохочень та покарань                                                                 | Окреслення основних принципів використання заохочень та покарань на практиці                                                                        |
| Корекційний блок                     |                                                                                                                                                                    |                                                                                                                            |                                                                                                                                                     |
| Заняття-гра в сюжетно-рольовій формі | «Увага, терпіння, ніжність»                                                                                                                                        | Формування почуття близькості між батьками та дітьми, вміння співпереживати, розуміти почуття іншого, довіряти один одному | Вміння висловлювати свої почуття, зниження рівня агресивності                                                                                       |
| Тренінг                              | «Співробітництво батьків та                                                                                                                                        | Навчання навичкам співробітництва та порозуміння батьків та дитини, діагностика                                            | Обмін почуттями, враженнями. Розвиток почуття довіри та емпатії                                                                                     |



|                                      |                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                      | дитини». Вправи: «Відлуння», «Я їду», «Сліпий», «Знайди предмет», «Знайди собі пару», «Плутанина», «Колаж родини»              | тривожних станів                                                                                                                                                                                                   | між батьками та дітьми                                                                                                                                                                                 |
| Спільне заняття батьків та дітей     | Вправи: «Захоплююча подорож», «Сніжна куля», «Родинний портрет»                                                                | Формування позитивної установки на відношення до навколишнього світу; розвиток навичок спілкування, емоційної експресії                                                                                            | Спільна діяльність дітей та батьків, зняття емоційного напруження                                                                                                                                      |
| Тренінг з батьками                   | «Способи вирішення сімейних конфліктів», «Стань ще краще»                                                                      | Розвиток партнерства та співробітництва батьків з дитиною, вміння відстоювати свої права, висловлювати свою думку, отримання навичок рівноправного спілкування, усвідомлення почуття повноти життя, відчуття щастя | Зміцнення дитячо-батьківських відносин, створення сприятливого психологічного середовища між усіма членами родини                                                                                      |
| Групове заняття з батьками та дітьми | «Разом весело крокувати». Вправи: «Компліменти», «Ти залишився один вдома», «Подарунки»                                        | Зняття страхів, подолання невпевненості у собі; підвищення самооцінки, прийняття себе, встановлення довіри до світу та оточення, душевної рівноваги                                                                | Підвищення впевненості у собі, зменшення страхів, довірчі ставлення до всіх учасників, зняття емоційного напруження                                                                                    |
| Батьківські збори                    | «В родинному колі», «Душевна розмова». Вправи: «Мозковий штурм», «Колективний запис», «Компліменти», «Чарівний стілець» та ін. | Розвиток взаємодії між членами групи, вміння відчувати один одного, усвідомлення своїх індивідуальних якостей                                                                                                      | Свідоме включення батьків у корекційний процес. Співробітництво та порозуміння між батьками, дітьми та фахівцями. Забезпечення правильних установок виховання та навчання дітей з порушенням мовлення. |

| Дозвіллевий блок                        |                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                  |
|-----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Відкриті заняття                        | «Розвиток зв'язного мовлення», «Розвиток комунікативних навичок у дітей з порушенням мовлення», «Розвиток пам'яті, мислення, уяви» | Показати на прикладі реальні можливості кожної дитини, з чим варто попрацювати, що розвивати                                                                                                                                 | Можливість простежити за успіхами дітей, побачити їх труднощі та організацією ігрової діяльності |
| Дозвіллев а діяльність та творчі заходи | Сімейні свята, виставки творчих робіт, конкурси «Щаслива родина», «Свято мам», календарні свята, «Спільна творчість»               | Встановлювати теплі неформальні, довірчі відносини, емоційний контакт між педагогами та батьками, між батьками та дітьми, усвідомлення своїх індивідуальних якостей, згуртування членів сім'ї, актуалізація цінностей родини | Згуртування всіх членів сім'ї, сприятливе емоційне середовище у ній                              |

**Зміст програми «Підвищення логопедичних компетентностей батьків,  
які виховують дітей з порушеннями мовлення»**

**Заняття 1.**

Теоретична частина: лекція «Як мені може допомогти логопед?».

Практична частина: перегляд відео «Хто тут логопед?».

Домашнє завдання: напишіть на аркуші паперу, яку роботу повинен виконувати логопед.

**Заняття 2.**

Теоретична частина: лекція «Мовленнєві порушення та причини їх виникнення».

Практична частина: обговорення та використання засобів подолання мовленнєвих порушень.

Домашнє завдання: ознайомитися із літературою Малярчук А. Я. «Сімейний логопед. Посібник для батьків і дітей».

**Заняття 3.**

Теоретична частина: лекція «Психологічні особливості дітей із системними порушеннями мовлення».

Практична частина: перегляд відео-матеріалів «Поведінка дітей з порушеннями мовлення», обговорення представлених ситуацій.

Домашнє завдання: скласти характеристику поведінки своєї дитини.

**Заняття 4.**

Теоретична частина: лекція «Ключові аспекти діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями».

Практична частина: організація корекційно-розвивального простору.

Домашнє завдання: організувати робочу зону вдома, створити максимально комфортні умови для корекції та розвитку мовлення дитини.

**Заняття 5.**

Теоретична частина: лекція «Профілактика порушень мовлення».

Практична частина: розглядання та практичне застосування методів профілактики порушень мовлення (робота в парах).

Домашнє завдання: застосувати один із методів профілактики порушень мовлення, оцінити його переваги та недоліки.

### **Заняття 6.**

Теоретична частина: лекція «Логопедичні ігри для збагачення словникового запасу дитини».

Практична частина: апробація наступних ігор: «Словник іменників», «Словник дієслів», «Словник прикметників».

Домашнє завдання: застосувати гру на вибір під час виконання домашнього заняття з дитиною, результати записати в логопедичний щоденник.

### **Заняття 7.**

Теоретична частина: лекція «Розвиток мислення та зв'язного мовлення за допомогою казок».

Практична частина: сюжетно-рольова гра «Василина премудра», формулювання умовиводів.

Домашнє завдання: прочитати казку на вибір, сформулювати умовиводи. Скласти запитання та можливі варіанти відповідей на них.

### **Заняття 8.**

Теоретична частина: лекція «Важливі критерії розвитку мовлення, на які слід звертати увагу».

Практична частина: складання та обговорення плану логопедичного заняття.

Домашнє завдання: самостійно підібрати мовленнєвий матеріал для наступних напрямків розвитку мовлення: звуконаслідування, маніпулятивна гра з іграшкою, вербальні інструкції.

**Додаток Ж****Нетрадиційна форма проведення батьківських зборів*****«Педагогічна лабораторія»***

Таку форму запропоновано проводити на початку або в кінці року, на яких обговорюється участь батьків у різних заходах. Проводиться анкетування «Батько – дитина – дитячий садок». Здійснюється обговорення або намічених заходів, або аналізуються заходи, які вже було проведено та підбиваються підсумки. На початку року анкетування проводиться для того, щоб фахівець ближче познайомився з дитиною, її особливостями. Батьків знайомлять із заходами, запланованими на рік, вислуховуються пропозиції батьків та те, яку допомогу та підтримку вони можуть надати у запланованих заходах, а також їх побажання та пропозиції на навчальний рік. У кінці року на таких зборах підбивають підсумки минулого року, надається оцінка та аналізують досягнення та помилки.

***«Семінар – практикум».***

На зборах можуть виступати вихователь, батьки, логопед, психолог та інші фахівці. Спільно з батьками відбувається розігрування чи вирішення проблемних ситуацій, можуть використовуватися елементи тренінгу. Визначається тема та ведучий, ним можуть бути як педагог, та батьки, так і запрошені фахівці.

Для прикладу, візьмемо тему «Роль гри у мовленнєвому розвитку дітей». Готується невелике теоретичне повідомлення, потім батькам пропонується розглянути декілька ігор, у які діти грають в дитячому садочку. Подумати, які сторони мовленнєвого розвитку відпрацьовуються у цих іграх. Згадати ігри, в які самі гралися у дитинстві та яким можна навчити своїх дітей, їх цінність з погляду розвитку мовлення.

***«Душевна розмова».***

Збори розраховані не на всіх батьків, а лише на тих, чиї діти мають спільні проблеми (у спілкуванні з однолітками, агресивність та ін.).

До методів активізації батьків на батьківських зборах відноситься «Мозковий штурм». Метод колективної мисленнєвої діяльності, що дозволяє досягти розуміння один одного, коли розглядається загальна проблема цілої групи.

*«Список прикметників та визначень».*

Такий перелік прикметників визначає різні якості, властивості та характеристики об'єкта, діяльності чи особистості, які необхідно покращити.

Спочатку пропонуються якості або характеристики (прикметники), потім вони розглядаються окремо і вирішується, яким шляхом можна покращити чи посилити відповідну характеристику.

Наприклад, «Яким би ви хотіли бачити мовлення вашої дитини?». Батьки перераховують якості, а потім спільно формулюють шляхи досягнення мети.

*«Колективний запис».*

Кожен із учасників отримує записну книжку або аркуш паперу, де сформульовано проблему та надається інформація або рекомендації, необхідні для її вирішення. Батьки незалежно один від одного, визначають найважливіші для них рекомендації й записують їх. Потім записи передаються педагогу, він підсумовує результати, група проводить обговорення. Після цього прийому можна використовувати «мозковий штурм».

*«Запис на аркушах».*

Під час обговорення проблеми кожен із батьків отримує аркуш паперу для нотаток. Педагог формулює проблему та просить усіх запропонувати можливі напрями її вирішення. Кожна пропозиція записується на окремому аркуші. Проблема слід формулювати чітко.

Наприклад, «Як залучити дитину до виконання домашнього завдання», кожен з батьків пише свій варіант, потім усі думки обговорюються. Вводиться заборона на критику.

*Тренінгові ігрові вправи та завдання.*

Батьки дають оцінку різним способам впливу на дитину та формам звернення донеї, обирають більш вдалі, замінюють небажані конструктивними

(не«Чому ти знову не прибрав свої іграшки?», а «Я не сумніваюся, що ці іграшки слухаються свого господаря»). Або батьки повинні визначити, чому такі слова, звернені до дитини є неконструктивними: «Соромно!», «Мене не влаштовують твої «хочу», мало, що ти хочеш!», «Що б ти без мене робив(а)?», «Як ти можеш чинити так зі мною!» та ін.

Завдання можуть виконуватися у такій формі: педагог починає фразу: «Добре вчитися в школі - це означає...» або «Для мене діалог з дитиною - це...». Мати чи батько мають закінчити речення.

Аналіз батьками поведінки дитини допомагає їм зрозуміти мотиви її вчинків, психічні та вікові потреби.

Звертання до досвіду батьків. Педагог пропонує: «Назвіть метод впливу, який більше за інших допомагає вам у налагодженні відносин з сином чи дочкою?», або: «Чи був подібний випадок у вашій практиці? Розкажіть про нього, будь ласка», або: «Згадайте, яку реакцію викликає у вашої дитини застосування заохочень і покарань»та ін. Стимулювання батьків до обміну досвідом активізує їхню потребу аналізувати власні вдачі та невдачі, порівнювати їх з прийомами та способами виховання, які застосовуються в аналогічних ситуаціях іншими батьками.

Ігрова взаємодія батьків та дітей у різних формах діяльності (малювання, ліплення, спортивні ігри, театралізована діяльність та ін.) сприяє набуттю досвіду партнерських відносин. Загальні свята та ігри, спільне планування, обмін ідеями, заучування віршів, пісень, робота з ролями, допомога у виготовленні костюмів, сюрпризів, подарунків – такий підхід спонукає батьків, дітей та педагогів до творчої співпраці між собою. Нівелюється відчуженість, з'являється впевненість, вирішується багато проблем.